

7. Hirugarren Mundua: deskolonizazioa eta azpigarapena

7.1. SARRERA

1952an Alfred Sauvy frantziar demografoak erabili zuen lehen aldiz *Hirugarren Mundua* kontzeptua. Garai hartan, independentzia politikoa lortzen ari ziren Asiako eta Afrikako zenbait estatu, eta horiek izendatzeko erabili zuen. Bi subjektu historiko parekatu zituen Sauvyk esapide horrekin: batetik, garai hartan deskolonizatzearen ondorioz sortzen ari zen herrialde multzoa eta, bestetik, Frantziako Iraultzaren garaiko Hirugarren Estamentua. XVIII. mende-bukaeran Frantziako herri xumeak bezala, XX. mendearen erdialdean sortu berri ziren estatuek ere etor- kizuneko protagonista izan nahi zutela adierazi nahi zuen Sauvyk esapide berriaz. Gerra Hotzaren testuinguruan, kutsu geopolitikoa zuen Hirugarren Munduaren kontzeptuak. Bi bloke itxi eta zurrunetan banatutako munduan, deskolonizaturiko herrialdeek hirugarren talde edo indar bat osa zezaketela adierazi nahi zuen esamoldeak, superpotentzien mendean ez erortzeko. 1955. urtean, Bandungeko (Indonesia) Konferentzia egin zenean, indar handia hartu zuen *Hirugarren Mundua* izenak; izan ere, bilera hartan Asiako eta Afrikako estatu berriek ez lerrokatzearen aldeko jarrera kolektiboa aldarrikatu zuten, eta kolonialismoa tinko salatu zuten.

Gaur egun, Hirugarren Mundua kontzeptua bera ere zaharkiturik gelditu da zenbait arrazoi direla-eta. Batetik, bloke komunista desagertuta, munduaren irudi hirukoitza (Lehen Mundua edo mundu kapitalista, Bigarren Mundua edo mundu komunista eta Hirugarren Mundua) ez dator bat 1989an sortutako errealitate geopolitiko berriarekin. Horregatik, beste esamolde bat erabili ohi dugu Hirugarren Munduko herrialdeak izendatzeko: Hegoa edo Hegoaldeko herrialdeak. Kutsu ekonomikoa du kontzeptu horrek, eta munduko ekonomiaren desoreka adierazten du: herrialde aberats edo garatuen (Iparraldea) eta herrialde pobre edo azpigaratuen (Hegoa) arteko banaketa. Mendebaldearen eta Ekialdearen arteko gatazka amaituta, Iparraldearen eta Hegoaldearen arteko desoreka izango litzateke munduaren haustura nagusia. Bestalde, nazioarteko harremanetan, gaur egun, Hirugarren Munduko herrialdeek ez dute talde bezala funtzionatzen eta euren arteko elkartasuna ahuldu egin da azken hamarkadetan. Interes desberdinak defendatzen dituzte kasu askotan eta, batzuetan, kontrajarriak; izan ere, Hirugarren Munduko herrialdeen artean handitu egin dira aldeak azken hamarkadetan. Esate baterako, batzuk industrializatu egin dira, beste batzuk, aldiz, pobretu.

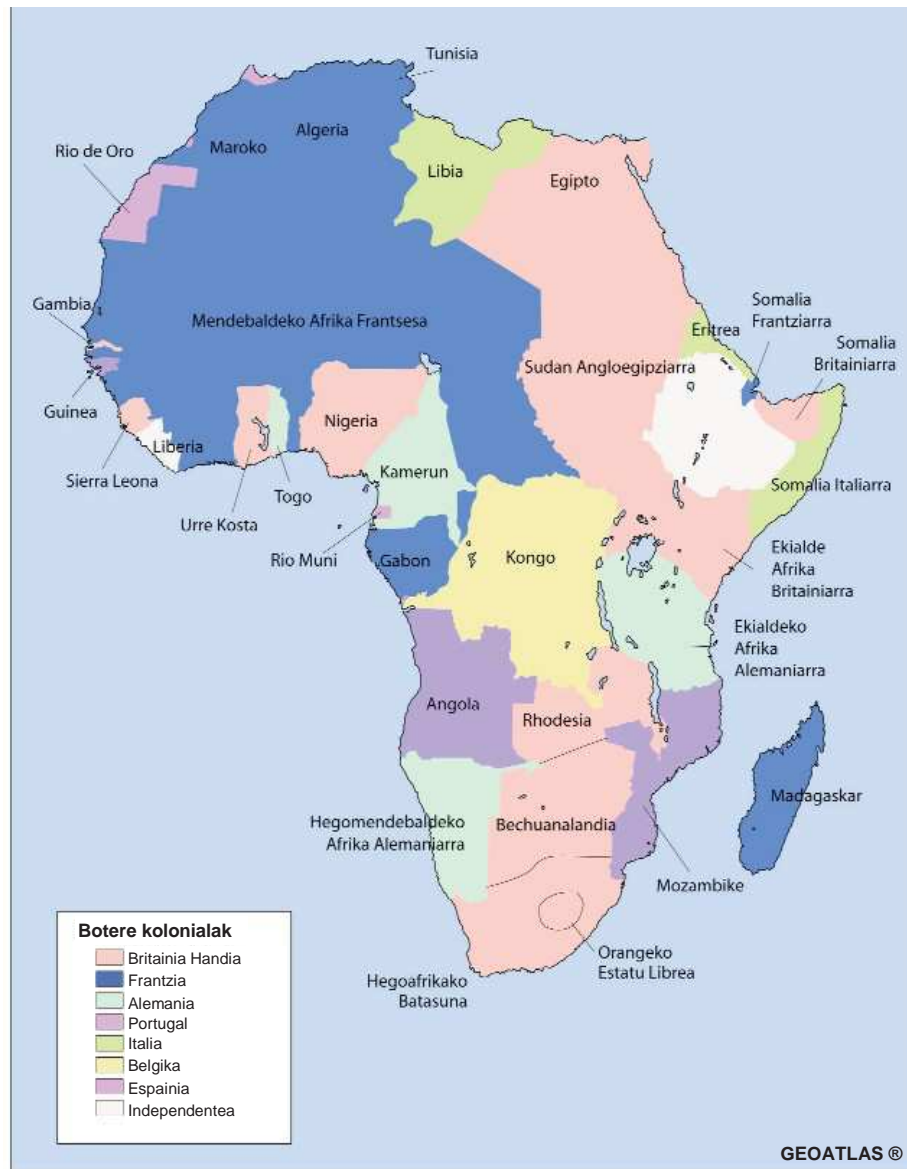
Beraz, oso errealitate heterogeneoa dugu Hirugarren Mundua. Batetik, eskualde geokultural desberdinak ditugu (Afrika Beltza, eskualde arabiar-islamiarra, alde indostanikoa, Hego-ekialdeko Asia, Hego Amerika eta Erdialdeko Amerika) eta bakoitzak arazo, bilakaera historiko eta ezaugarri bereziak izan ditu. Bestetik, Hegoaldeko herrialdeetako garapen-mailak oso desberdinak dira. Berrogeita hamarreko edo hirurogeiko hamarkadatik aurrera, independentzia lortu zutenetik alegia, Hirugarren Munduko herrialdeak asko aldatu dira eta alde handiak agertu dira haien artean. Horregatik, garapen-mailaren arabera sailkapenak egin izan dira. Mutur batean Gutxien Garatutako Herrialdeak (PMA) ditugu, munduko herrialderik pobreenak. NBERen azken sailkapenaren arabera, egun 49 herrialdek osatzen dute taldea eta 600 milioi biztanle baino gehiago dituzte. Gehienak Sahararen hegoaldean daude, Afrikan. Beste muturrean ditugu Herrialde Industrializatu Berriak. Herrialde horien ekonomia azkar hazi da, eta industria-ekoizpena garatu dute; esportatzaile handiak dira gaur egun. Kokapen geografikoari dagokionez, *Asiako Herensugeak* (Hong Kong, Hego Korea, Taiwan, Singapur) izan ziren lehenak taldean. Geroago, Latinoamerikan Brasil eta Mexiko, eta Asian India eta Txina sartu ohi ditugu multzo horretan. Bi mutur horien artean (azpi)garapen ertaineko herrialdeak daude, Hegoaldeko herrialde gehienak, alegia. Bestalde, talde berezia osatzen dute petrolio-esportatzaileek. Hirurogeita hamarreko hamarkadaz geroztik aberastu ziren eta kasu batzuetan, behintzat, errenta handikoak dira.

Hirugarren Mundua izenez ezagutu dugun errealitatea oso heterogeneoa bada ere, taldea osatzen duten herrialde gehienek bi elementu komun izan dituzte. Sorrerari dagokionez, arestian esan dugun bezala, Hirugarren Munduko herrialdeen jaiotza erabat lotuta dago deskolonizazio-prozesuari. Ekonomiari dagokionez, azpigarapena dute ezaugarri nagusi, maila desberdinetan bada ere. Bi fenomenoetara (deskolonizazioa eta azpigarapenera) ikuspegi historiografikotik hurbiltzea proposatuko dugu hurrengo orrialdeetan.

7.2. INPERIO KOLONIALAK

Industrializazioaren ondorioz, Europako potentzia nagusiek hazkunde eta garapen ekonomiko ikaragarria izan zuten XIX. mendean zehar. Prozesu horren ondorioz, asko handitu zen herrialde industrializatuen eta ez-industrializatuen arteko aldea. Europako potentziek, Ameriketako Estatu Batuekin eta Japoniarekin batera, ekonomiaren eta teknikaren arloetan munduan erabat nagusitzea lortu zuten. Egoera horretaz baliatuta, XIX. mendearen azken herenetik aurrera, mundu osoan zehar koloniak hedatzea lortu zuten Europako estatu indartsuenek. Horregatik jarri diogu *inperioalismoaren aroa* izena 1870etik 1914ra arteko garaia. Izan ere, garai hartan antolatu zuten Europako potentziek Afrikaren eta Asiaren ustiapen politiko eta ekonomiko sistematikoa, eta inperio kolonialak eratu zituzten; hau da, kontrol politiko zuzena ezarri zuten menderatutako herrietan.

7.1. 1885-1914 Afrikaren banaketa.

Iturria: http://lancefuhrer.com/partition_of_africa.htm

Hala ere, europarren kolonialismoa ez da XIX. mende-bukaeran sortutako fenomeno berria. Jakina denez, Aro Berrian ere Europako potentzia batzuk kolonietara zabaldu ziren; baina XVIII. mendearan amaieran eta XIX. mendearan hasieran, Ameriketako kolonia ingelesak eta espainolak independentzia lortu zutenean, bazirudien gelditu egin zela europarren hedapena. Baina ez zen horrela gertatu. Gainera, inperialismoaren garaiko kolonialismoak ezaugarri berriak izan zituen,

tamainari, erritmoari eta izaerari zegokienez. Sistematikoki bultzatu zuten Europako gobernuek hedapen koloniala; lurralde zabal asko hartu zituzten mendean eta oso denbora laburrean, gainera. Lasterketa kolonial horretan, lehenagoko potentzia kolonialek eta lehiakide berriek hartu zuten parte: tradizio kolonialik gabeko herrialdeek, Alemaniak, Italiak edo Belgikak, besteak beste; potentzia kolonial zaharrek, Portugalek eta Espainiak, esate baterako; eta, azkenik, estatu inperialista indartsuenek, hots, Frantziak eta Britainia Handiak. Kolonizazioaren ondorioz, 30 urtean zehar, Europako potentzia nagusiek beren artean banatu zituzten Asiako lurralde asko eta batez ere Afrikakoak.

Britainia Handiarena zen munduko inperialismo handiena eta zaharrena. Une gorenean, 31 milioi kilometro koadroko azalera kontrolatzen zuen Britainia Handiak, hau da, munduko lurraldearen % 24; eta 502 milioi biztanle zituen, ia munduko biztanleriaren laurdena. Hiru mendetan zehar hedatu zen munduan Britainia Handia, eta horregatik zen hain heterogeneoa inperioa. Mota askotako koloniak zeuden eta beren ezaugarri komun bakarra britainiar metropoliaren mendeko izatea zen. Populazio-koloniak ziren batzuk; hau da, emigratio zuriko koloniak (esate baterako Kanada, Lurmutur Hiria, Australia edo Zeelanda Berria). Metropoliak autogobernu-eskubidea aitortzen zien kolonia horiei eta «agindupeko lur» izena ematen zien. Kolonia zaharrak ziren beste batzuk, hots, Karibe aldean sail handiak landatzeko zituzten lurraldeak (Jamaika, Bahamak, Trinidad edo Guayana Britainiarra, besteak beste). Baina India zen inperioaren koloniarik estimatuena, bai arrazoi ekonomikoengatik, bai eta politikoengatik ere. Izan ere, ekonomiari zegokionez, lehengai aberatsak eta merkatu handia zituen Indiak; eta politikari zegokionez, azalera eta biztanleria oso handiak zituzten, botere politiko eta militar itzela ematen zion metropoliari. Itsas bideak kontrolatzeko kolonia geostrategikoak ere bazituen: Mediterraneoan (Gibraltar, Malta eta Txipre); Ekialdeko Afrikaren inguruan eta Indiako Ozeanoan (Aden, Persiako golko protektoratuak, Maurizio eta Seychelle uharteak, Zeilan eta abar) eta Asiako Ekialdean (Singapur, Borneoko lurralde batzuk eta Hong Kong). Izan ere, Suezko kanala 1864an eraikita, Egiptok balio geostrategiko handia hartu zuen, nabarmen errazten baitzuen Indiarako itsas bidea. Britainia Handiak 1882an ezarri zuen protektoratua Egipton. Garai hartan, Egiptotik hasi eta Lurmuturreraino helduko zen koloniez osaturiko lurralde-ardatza eratzeari ekin zion: Kenia, Uganda, Somalia, Zanzibar, Sudan, Rhodesia, eta abar menderatu zituen helburu horrekin. Eta Lehen Mundu Gerraren ostean lortu zuen helburua, Tanganika (Alemaniaren kolonia ohia) eskuratu zuenean. Horrez gain, Mendebaldeko Afrikan ere koloniak zituen. Kostaldeko ezarpen-eremu zaharrak ziren (Gambia, 1783; Urrezko kosta, 1874; Sierra Leona, 1808), esklabo-trafikoan eta zenbait produktu tropikalen merkataritzan aritzeko lurraldeak. XIX. mendearen bukaeran, Afrikaren banaketa zela-eta, kostaldetik barnealderantz hedatu zuten kolonizazioa britainiarrek. Lehen Mundu Gerraren ostean bereganatu zituen Erresuma Batuak azken koloniak. Batetik, Alemaniaren kolonia ohi batzuk eskuratu zituen Afrikan (Tanganika, eta Togo eta Kamerungo alde bat), eta, bestetik, Pales-

tina, Irak eta Transjordania jarri zituen bere kontrolpean Ekialde Hurbilean, garai hartan deuseztatu zen Otomandar Inperioaren kaltetan (ikus 9. gaia). Kolonialismoaren goraldia bukatuta, «mandatu-sistema» erabili zuten bereganaturiko azken lurraldeak administratzeko, inperialismoaren itxura ezkutatu nahirik-edo. Potentzia agintariak bere gain hartzen zuen kolonien administrazioa Nazioen Elkartearen aginduz; eta, teorian behintzat, behin-behineko agintea zen, lurralde kolonizatuak burujabe izateko prestatuak egon artekoa.

Frantziaren Inperioa ere handia zen: 12 milioi km koadro eta 108 milioi biztanle zituen 1933an. Britainiar Inperioa bezala, hori ere sistema konplexua zen, kontinente eta garai historiko batean baino gehiagotan eratu, nahiz eta gehiena inperialismoaren garaian eskuratua izan. Ameriketako azukre-landaketarako kolonia zaharrak (Guadalupe, Martinika, Guyana) salbu, Frantziak ia ez zuen koloniarik 1815era arte. XIX. mendean zehar, batez ere 1870etik aurrera, politika kolonial espansionista bultzatu zuen eta asko zabaldu zen. Helburu ekonomikoez gain, ospe nazionala bilatu zuen Frantziak kolonizazioaren bidez. Magreb, Indotxina, eta Mendebaldeko Afrika tropikala izan ziren Frantziaren Inperioaren alde nagusiak. Magrebeko eskualdean, lehenengo Aljeria (1830) kolonizatu zuen eta, geroago, Tunisiako (1882) eta Marokoko (1912) protektoratuak ezarri zituen. Ikusten denez, lehenengoetarikoa izan zen Aljeriako kolonizazioa; Frantziako probintzia bat izan balitz bezala administratu zuen metropoliak eta kolono zuriak ere ezarri ziren bertan. Ikusiko dugun bezala, faktore horiek eragin handia izan zuten Aljeriako deskolonizazioan. Afrikaren banaketaren garaian, Magreben aspalditik kontrolatzen zuen lurraldetik abiatu zuen Frantziak Mendebaldeko Afrika tropikalaren kolonizazioa. Kolonia multzo handia eskuratu zuen: Aljeriatik hasita Kongoraino hegoaldean eta Sudaneraino ekialdean. Kolonia horiek administratzeko, bi federazioetan batu zituen: Mendebaldeko Afrika Frantziarra eta Ekuatoreko Afrika Frantziarra. Madagaskar uharte handia ere kolonizatu zuen Frantziak 1895ean. Bestalde, XIX. mendearen bigarren erdialdean Indotxinako penintsulako lurraldeak menderatzea lortu zuen: Kanputxea 1863an, Kotxintxina 1867an, eta Annameko eta Tonkinoko protektoratuak eratu zituen 1883an. 1887an federazio batean bildu zituen kolonia horiek guztiak, Indotxinaren Batasunean; 1893an Siam Erresumari kendu zion Laos, eta Indotxinaren Batasunean sartu zen. Ingalaterrak bezala, Frantziak ere Lehen Mundu Gerraren ostean Alemaniaren kolonia batzuk (Togo eta Kamerun) eta Otomandar Inperioaren mendeko lurralde batzuk (Siria eta Libano) eskuratu zituen, mandatu-sistema erabiliz.

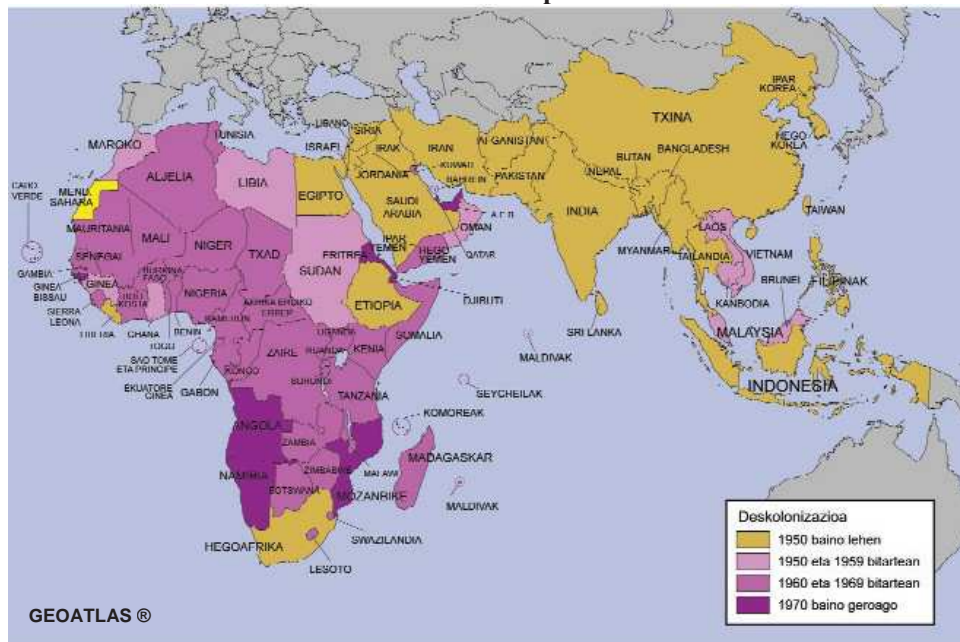
Herbehereen Inperioaren erdigunea Indonesiako artxipelagoa zen. Holandak ez zuen parte hartu XIX. mende-bukaerako lasterketa kolonialean. Aro Berritik aurrera, Ekialdeko Indietako Konpainiaren bitartez ustiatzen zuen Indonesia eta XIX. mendean handitu egin zuen artxipelagoaren kontrola eta ustiapena. Belgikar Inperioak kolonia bakarra zuen, Kongo, baina oso zabala (2 milioi km koadro) eta aberatsa zen baliabide naturaletan. Hasiera batean, Leopoldo II.aren jabego

pribatua bazen ere, 1908. urtean Belgikako estatuaren kolonia bihurtu zen Kongo, eta bigundu egin ziren aurreko garaietan erabilitako metodo basatiak. Portugalen Inperioa izan zen zaharrena eta iraunkorrena. Metropoliak paradoxa esanguratsuak izan zituen. XIX. mende-hasieran bere koloniarik estimatuena, Brasil, galdu arren, XIX. mende-bukaeran balio handiko koloniarik eskuratu zituen Afrikan. Potentzia indartsua ez bazen ere, Europako estatu nagusien arteko lehia kolonialean parte hartzea lortu zuen, Mozambikeko eta Angolako kostaldean zituen asentamendu txikiak barnealdera hedatu zituenean. Alemaniaren Inperioa, berriz, denen artean txikiena izan zen. XIX. mendearen bukaeran hasi zen koloniarik bereganatzen, baina Lehen Mundu Gerraren ondorioz guztiak galdu zituen.

7.3. DESKOLONIZATZEAREN ALDIAK

Hirugarren Munduko herrialdeen deskolonizazio-prozesua Asian hasi zen eta Hegoaldeko Afrikan amaitu zen, Ipar eta Erdialdeko Afrika zeharkatu ondoren. Ondorengo lerroetan, deskolonizatzearen aldiak bereiziko ditugu, eta bakoitzaren ezaugarriak eta adibide esanguratsuenak azalduko ditugu.

7.2. Deskolonizazio-prozesuak.

Iturria:

<http://www.claseshistoria.com/imperialismo/imagenes/%2Bmapaimperialismo.gif>

DESKOLONIZAZIOAREN KRONOLOGIA

Aldia	Alde nagusiak	Estatu nagusiak eta independentziaren urtea
1920-1955	Ekialde Hurbila Hego Asia eta Ekialdeko Asia	1922: Egipto 1932: Irak 1946: Jordania, Libano, Siria. 1947: India, Pakistan, Bhutan 1948: Myanmar, Brunei, Sri Lanka. 1949: Indonesia 1951: Libia 1954: Kanputxea, Laos, Vietnam
1955-1975	Iparraldeko Afrika Afrika tropikala Hegoaldeko Afrika	1956: Maroko, Tunisia, Sudan 1962: Aljeria 1957: Ghana 1958: Ginea 1960: Burkina Faso, Kamerun, Txad, Kongo, Boli Kosta, Benin, Gabon, Madagaskar, Mali, Mauritania, Niger, Nigeria, Erdialdeko Afrikako Errepublikak, Senegal, Somalia, Togo, Kongoko Errepublika Demokratikoa. 1961: Sierra Leona, Tanganika (1964tik Tanzania, Zanzibarrekin batzen denean). 1962: Burundi, Ruanda, Uganda. 1963: Kenia. 1964: Malawi, Zambia 1965: Gambia. 1966: Botswana, Lesoto
1975-1990	Hegoaldeko Afrika	1975: Angola, Mozambique 1980: Zimbabwe 1990: Namibia

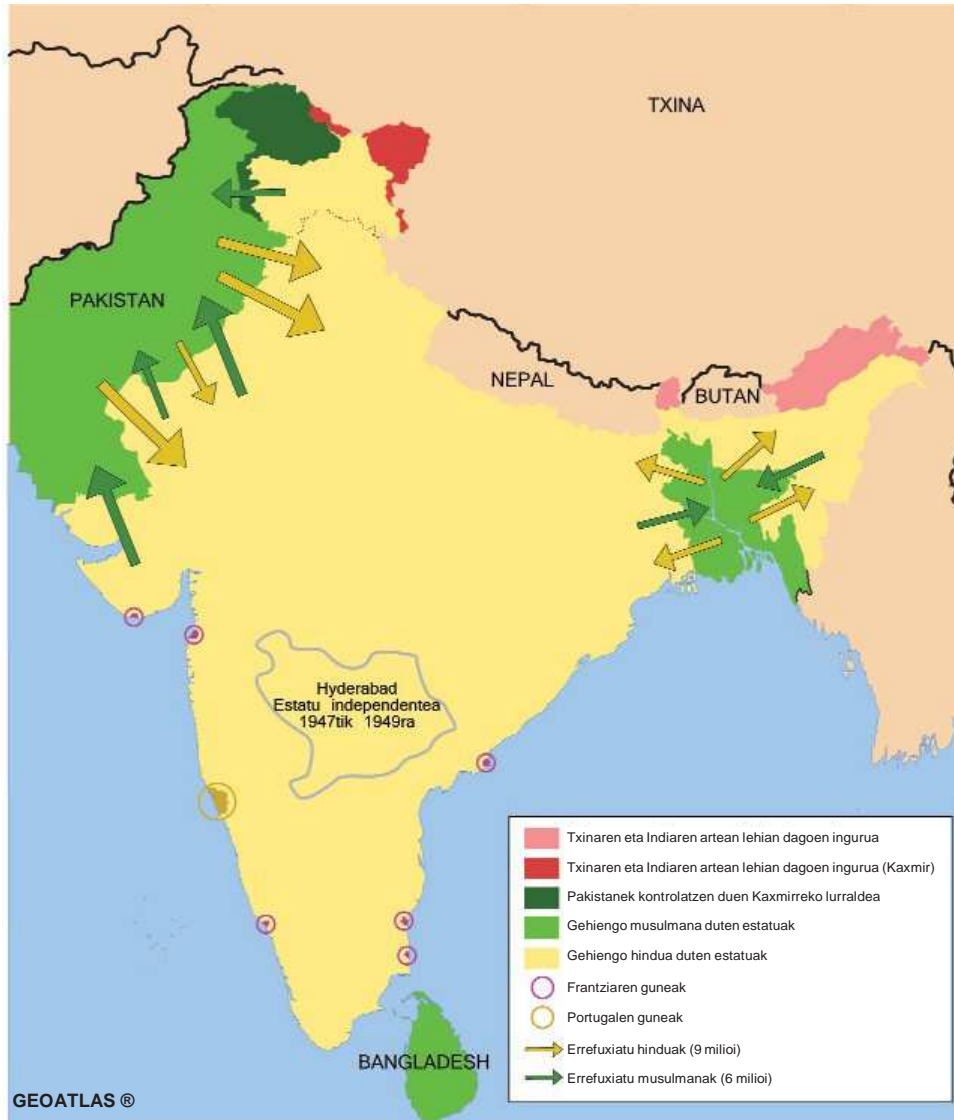
**7.3.1. Deskolonizatzearen lehen aldia (1920-1955):
Ekialde Hurbileko eta Asiako independentziak**

Deskolonizazioaren lehenengo garaian, Ekialde Hurbileko herrialde batzuk independentzia formalera heldu ziren: Egipto 1922an; Irak 1932an eta Siria, Jordania eta Libano 1946an. Ekialde Hurbileko lurralde horiek, Egipto izan ezik, Otomandar Inperioaren esku egon ziren XX. mendearen hasierara arte. Lehen Mundu Gerraren ondorioz deuseztatu egin zen Otomandar Inperioa eta Mendebaldeko potentzia kolonial nagusiek (Erresuma Batuak eta Frantziak) banatu egin zuten eskualdea beren artean; horrela sortu ziren gaur egungo mugak potentzien

mesedetan (ikus 9. gaia). Siria eta Libano Frantziaren mandatu bihurtu ziren, eta Irak, Transjordania eta Palestina eskuratu zituen Ingalaterrak. Britainia Handiak monarkia arabiarren esku utzi zuen kolonien administrazioa, eta independentzia formalera heldu ziren metropoliaren kontrolpean. Horrela, 1922an Ingalaterrak amaitutzat eman zuen Egiptoko Protektoratua eta independentzia aitortu zion; Fuad zen errege subiranoa, teoriar behintzat. Hala ere, Erresuma Batuak bere eraginari eutsi zion, tropak, baseak, kanalaren kontrola eta esku hartzeko eskubidea mantendu baitzituen. Antzeko prozesua gertatu zen Irakeko mandatuan. 1932an Faisal erregeak bertan behera utzi zuen protektoratua, baina britainiarrek boterea (baseak eta esku hartzeko ahalmena gerra-garaian) mantendu zuten. Siriari eta Libanori dagokienez, Frantziak autonomia aitortu zien 1936an eta Bigarren Mundu Gerra amaitu bezain pronto, 1946. urtean, independentzia aldarrikatu zuten. Estatu berriak kolonialismotik neokolonialismora pasatu ziren, ezarritako erregimenak arabiar oligarkiaren eta Mendebaldeko potentzia kolonialen arteko aliantzaren emaitza baitziren. Gamal Abdel Nasser egipziar koronelak gidatutako iraultza gertatu zen 1952an eta horrekin batera hasi zen aro berria. Benetako independentzia lortzea zen haren helburua: «independentzia duintasunez» zen goiburua. Helburu hori lortzeko bideen artean, ekonomia modernizatzea, arabiar sozialismoa eta arabiarren batasuna (panarabismoa) defendatzen zituen. Nasserren iraultzaren eragina oso handia izan zen arabiar munduan. Hurrengo urteetan antzeko erregimenak ezarri ziren hainbat herrialdetan, esate baterako, Iraken (1958), Sirian (1964) edo Libian (1969).

Deskolonizazioaren lehen aldiaren beste erdigunea Hego eta Ekialdeko Asia izan ziren. India Britainiarra dugu kasurik esanguratsuena. Independentzia lortzeko prozesua oso luzea izan zen Indian. 1885ean sortu zen burujabetasunaren aldeko mugimendua gidatuko zuen Kongresuaren Alderdia, baina oso moderatuak ziren garai hartako eskakizunak. Erreformatik subiranotasuna eskatzera pasatu zen Kongresuaren Alderdia eta independentzia lortzea zela helburua aldarrikatu zuen 1928an. Mugimendu nazionalista horri aurre egiteko erreforma eta errepresioa erabili zuten britainiarrek. Alde batetik, Indiako autonomiaren bidean zenbait lege onetsi zuen metropoliak, esate baterako Montagu-Chelmsford izeneko erreforma 1919an edo Indiako Gobernuaren Legea 1935ean. Beste aldetik, mugimendu nazionalista indargabetzeko errepresioa ere erabili zuten britainiarrek, Amritsareko masakrea (1919an) edo buruzagi nazionalistak behin eta berriro atxilotzea izan ziren errepresioaren adierazgarri. Hala eta guztiz ere, hedatu eta indartu egin zen mugimendu nazionalista. Hasieran elite baten elkarte zena herri-masen gizarte- mugimendu bihurtu zen Lehen Mundu Gerraren ondoren. Prozesu horretan azpi- murrizketak dira Gandhi eta haren estrategia bakezalea.

7.3. 1947-1971 Indiaren banaketa.

Iturria: http://bo.kalipedia.com/historia-universal/tema/descolonizacion-asia-africa.html?x=20070717klphisuni_296.Kes&ap=2

Bestalde, hinduen eta musulmanen arteko banaketak baldintzatu zuen Indiako deskolonizazioaren izaera. 1906an gutxiengo islamiarraren interesak defendatzeko asmoz Liga Musulmana sortu zen, eta 1940ko hamarkadan musulmanentzako estatu banatua eskatu zuen. Bigarren Mundu Gerra bukatutakoan, Indiako mugimendu nazionalistaren indarra ikusita, independentzia negoziatzeari ekin zion Ingalaterrako gobernu laborista berriak. 1945ean hauteskundeak egin ziren eta oso

argiak izan ziren emaitzak. Eskualde hinduetan botoen % 91 lortu zuen Kongresuaren Alderdiak, eta islamiar eskualdeetan % 90 Liga Musulmanak. Beraz, independentziaren aldeko jarrera eta koloniaren barne-zatiketa erakutsi zuten hauteskondeek. Negoziazioen ondorioz, bi estatu independente sortu ziren 1947. urtean, erlijioa irizpidetzat hartuta: Indiako Batasuna eta Pakistan musulmana. Bata bestetik oso urrun zeuden bi zatitan (mendebaldekoa eta ekialdekoa) banatuta egon zen Pakistan 1971ra arte. Urte horretan, Ekialdeko Pakistanek (egungo Bangladeshek) independentzia lortu zuen Indiaren laguntzaz. Britainiar India zatitzeak sarraskiak eragin zituen eta jendetza handiak aldatu ziren lurralde batetik bestera. Batez ere hinduak eta musulmanak elkarrekin bizi ziren eskualdeetan piztu ziren gatazkarik odoltsuenak, esate baterako Punjab-en edo Bengala-n. Gainera, India Britainiarrean zeuden printzerri autonomoetan, printzearen esku utzi zen Indiako Batasunean edo Pakistanen sartzeko erabakia. Esate baterako, Kaxmir-eko printze hinduak Indiako Batasunean sartzea erabaki zuen, nahiz eta bertako biztanle gehienak musulmanak izan. Horrek Pakistanen eta Indiaren arteko lehenengo gerra sorrarazi zuen (1947-1949) eta, azkenean, Kaxmirreko zatiketa eragin zuen. Hala ere, ez Pakistanek ez Indiak ez zuten hori onartu eta 1965ean beste gerra bat piztu zen. Su-etena ezarri bazen ere, gatazkak gaurdaino iraun du.

«Koroaren bitxiaren» independentzia eredu izan zen Asiako beste kolonia britainiarrentzat. Eta eredu horri jarraituz, Bhutan (1947), Birmania (egungo Myanmar, 1948) eta Zeilan (egungo Sri Lanka, 1948) heldu ziren burujabetasun politikora.

Garai hartan Indonesiak ere lortu zuen independentzia. Bigarren Mundu Gerrak baldintza ezin hobeak sortu zituen horretarako eta Sukarno-k gidatzen zuen mugimendu nazionalistak aprobetxatu egin zuen abagunea. Izan ere, Bigarren Mundu Gerraren garaian, Japoniak deuseztatu egin zuen holandar administrazio koloniala eta Indonesiako lurraldea konkistatu zuen. Indonesia Japoniaren kontrol-pean egon zen garaian (1942-1945) indartu egin zen mugimendu nazionalista, eta indonesiar armada eta talde nazionalista guztiak biltzeko erakundea (PUTERA) sortu zuten. 1945ean Japonia errenditu zenean, nazionalistek bete zuten botere-hutsunea eta independentzia aldarrikatu zuten. Herbehereek Indonesia berreskuratzeko ekintza armatu eta politikoak egin bazituzten ere, azkenean 1949an independentzia onartu behar izan zuten, mugimendu nazionalistaren indarra, gerraren kostua eta nazioarteko presioak zirela-eta.

Indotxinan ere Ozeano Bareko Gerrak zabaldu zuen independentziarako bidea. Japoniak 1941ean kanporatu zituen frantziarrak eta lurraldea konkistatu zuen. Urte berean sortu zen *Vietminh* (Independentziaren aldeko Liga), Japoniaren inperialismoaren eta Frantziaren kolonialismoaren kontra borrokatzeko. Ho Chi Minh komunista zen *Vietminhen* buruzagia. 1945. urtean, Japonia errenditu zenean, Ho Chi Minhek independentzia eta Herri Errepublika aldarrikatu zituen. Frantziak ez zuen onartu eta bederatzi urte iraun zuen gerra koloniala hasi zen. Gerran zehar, iparraldean Herri Errepublika finkatzen zen bitartean, hegoaldean frantziarrek beren

aldeko gobernua ezarri zuten. Horrela bi estatu ari ziren agintzen Vietnamen, eta bien helburua zen Vietnam osoa kontrolatzea. Azkenik, Frantziak militarri porrot egin ondoren (Dien-bien-phu-n, 1954an), bake-akordioa sinatu zuen metropoliak. Genevako Itunaren (1954) arabera, su-etena ezarri zen, tropa guztiak 17. paraleloan bilduko zirela hitzartu zen, eta herrialdearen batasuna berrezartzeko 1956. urtean hauteskundeak egingo zirela adostu zen. Urte berean, 1954an, Laosen eta Kanputxearen independentziak onartu behar izan zituen Frantziak. Baina ordurako Gerra Hotza Asiara hedatu zen eta Txinako Iraultzaren ondoren Indotxina blokeen muga bihurtu zen. AEBk ez zituen Genevako akordioak onartu, Hego Vietnam komunismoaren kontrako tapoi-estatu bihurtzeko asmoa baitzuen estatubatuar administrazioak. Gerra kolonialetik Gerra Hotzeko gatazka luzera igaro zen orduan (ikus 1. gaia).

Ikusi dugun bezala, Ekialde Hurbilean eta Hego Asian eta Ekialdeko Asian gauzatu zen deskolonizazio-prozesuaren lehenengo aldia. 1955erako eskualde horietako kolonia nagusiak estatu independente ziren. Urte hartan bildu ziren Bandungeko Konferentzian Afrikako eta Asiako estatu berriak. Nazioartean elkarrekin lan egiteko asmoa azaldu zuten, neutraltasuna izango zutela bi blokeen aurrean aldarrikatu zuten eta tinko salatu zuten kolonialismoa. Horrekin bultzada handia eman zioten deskolonizazio-prozesuari. Testuinguru horretan, kolonialismoaren aurkako mugimendu nazionalistak hedatu ziren Afrikan zehar eta, horregatik guztiarengatik, deskolonizazioaren bigarren aldiaren hasiera jar dezakegu garai horretan.

7.3.2. Deskolonizazioaren bigarren aldia: Afrikako independentzia gehienak (1955-1970)

1955etik 1970era bitarteko urteetan, independentzia politikoa lortu zuten Afrikako kolonia gehienek. Iparraldeko Afrika frantziarrearren hasi zen prozesua. 1956an Marokoko eta Tunisiako protektoratu ohiek independentzia lortu zuten¹⁰. Frantziaren eta bertako mugimendu nazionalisten arteko tirabiren ondoren, metropoliak azkenik onartu egin behar izan zuen independentzia negoziatzea. Aljerian, aldiz, ez zuen horrela jokatu eta gerra kolonial krudel eta luzea (1954-1962) eragin zuen. 1830ean kolonizaturiko lurraldea zen Aljeria, frantziar kolono kopuru handia (1900. urtean populazioaren % 15 inguru) ezarri zen bertan eta, gainera, lur emankorrez jabetu ziren kolonoak. Frantziarrentzat inperioaren altxorra zen Aljeria eta frantziar probintzia bat izan balitz bezala administratzen zuten. Gerrak oso ondorio sakonak izan zituen. Batetik, metropoliaren krisi politikoa eragin zuen eta, bestetik, politika koloniala errotik aldarazi zion Frantziari. Berritoki ere gerra luzeak porrot iraingarria ekarri zuen Frantziaren Inperioarentzat. 1962an Evianeko akordioa hitzartu zen eta Aljeriako

9. Kasu berezia dugu Libia. Italiaren kolonia zen, baina Bigarren Mundu Gerraren ostean aliatuek okupatu zuten. 1951n independentzia aitortu zioten, baina Mendebaldeko potentzien eraginpean jarraitu zuen, Gadafiren 1969. urteko iraultzara arte.

autodeterminazio-eskubidea onartu behar izan zuen Frantziak.

Afrika Beltzari dagokionez, Urrezko Kosta (egungo Ghana) britainiar kolonian hasi zen deskolonizazio-prozesua eta 1957. urtean lortu zuen independentzia. Kwame Nkrumah (1909-1972) izan zen mugimendu nazionalistaren buruzagia. Estatu Batuetan eta Londresen ikasi ondoren, Urrezko Kostara itzuli zen 1947an. *Convention Peoples Party* sortu zuen eta independentziaren aldeko kanpainak zein herri-mobilizazioak bultzatu zituen; atxilotu egin zuten britainiar agintariak. Hala ere, handitu egin ziren ospea eta alderdiari herriak zion atxikimendua. 1951. urtean, Nkrumah kartzelan zegoela, haren alderdiak irabazi zituen Urrezko Kostako Biltzar Legegilerako hauteskundeak eta gobernu autonomoaren buru bihurtu zen; hau da, espetxean egotetik lehen ministro izatera pasatu zen. Botere autonomoaren buruzagitzatik konstituzio berria bultzatu zuen, eta 1957an independentzia aldarrikatu zuen. Ordurako, Britainia Handiak onartua zuen Ghanako deskolonizazioa. Ez zuen prozesua eragotzi, eta kolonia ohia *Commonwealth* elkartearen sartu zen. Beraz, mailaz maila lortu zuen independentzia Ghanak. Autonomiatik subiranotasun politikora igaro zen, herri-mobilizazioa, metropoliarekiko negoziazioa eta bide politikoak erabiliz.

Ghana eredu izan zen kolonialismoaren aurkako Afrika Beltzeko hainbat mugimendurentzat, eta hurrengo urteetan britainiar kolonia askotan jarraitu zioten Ghanako ereduari. Esate baterako, Mendebaldeko Afrikako britainiar koloniarik garrantzitsuenak, Nigeriak, 1960an lortu zuen independentzia. Hiru talde etniko handi hiru eskualdetan banatuta zituen Nigeriak: hausak iparraldean, igboak ekialdean eta yorubak mendebaldean. Ghanan bezala, Bigarren Mundu Gerraren ostean hasi ziren suspertzen mugimendu antikolonialistak, baina talde etniko nagusi bakoitzak bere alderdi politikoa eta buruzagia zituen. 1950eko hamarkadan, Ghanako bideari jarraituz independentziarako bidea prestatu zuten. 1954an konstituzio berria onetsi zen, gobernu zentral autonomoa ezarri zen Lagos hiriburuan, eta hiru lurralde federatu eratu ziren. Azkenik, 1960an aldarrikatu zen independentzia. Hala ere, gatazka etnikoek eragin handia izan zuten hasieratik estatu berriaren bilakaeran; 1967an hasitako Biafrako Gerra izan zen gatazkaren adierazgarri. Antzeko deskolonizazio-prozesua izan zuten Sierra Leonan eta Ganbian: autogobernutik abiatu, metropoliarekin negoziatu, eta ondoren independentziara heldu (1961ean eta 1965ean).

Ekialdeko Afrikako britainiar kolonia batzuetan konplexuagoa izan zen deskolonizazioa, europar kolonoak baitziren oztupo. Kenian, esate baterako, 1950eko hamarkadan, kikuyu tribukoek *mau-mau* izeneko matxinada armatua antolatu zuten kolonoen kontra, lurrik emankorrenen jabe zirelako europarrak. Metropoliak *mau-mau* mugimendua mendean hartuta, 1963an aitortu zion independentzia Keniari. Gutxiengo europarren pribilegio politikoei eta ekonomikoei euste aldera, Britainia Handiak kasu batzuetan (Erdialdeko Afrikako Federazioan, esaterako)

konstituzio arraza aniztunak proiektatu zituen. Arraza talde bakoitzak ordezkari kopuru bat hautatuko zuen eta horrela arraza talde guztiek izango zuten ordezkari-tza, leinu bakoitzaren biztanle kopurua kontuan hartu gabe. Hala ere, egitasmo politiko horiek porrot egin zuten. 1960. urte inguruan (ikus deskolonizazioaren kronologiaren taula) heldu ziren independentziara Britainiaren afrikar koloniak eta gehienetan gatazka larririk gabe; Hego Rhodesia (egungo Zimbabwe) izan zen salbuespena.

Garai berean, Sahararen Hegoaldeko Afrikako frantziar kolonia guztiek ere independentzia lortu zuten. Aljeriako Gerrak krisi politikoa eragin zuen metropoliari. Horren ondorioz, V. Errepublika presidentzialista aldarrikatu zuten eta Charles De Gaulle jenerala itzuli zen agintera. De Gaullek indarrean jarri zuen koloniekiko politika berria eta autodeterminazio-eskubidea onartu zuen. *Frantziako Erkidegoa* sortzea zen haren helburua; hau da, estatu autonomoen erkidego batean elkartuko ziren kolonia ohiak metropoliarekin. De Gaullek bi aukera eskaini zizkien koloniei: autogobernu zabala izatea Frantziako Erkidegoaren barnean, edo in- dependentzia eskuratzea eta Frantziarekiko harreman guztiak apurtzea. Erabakitzeko erreferendumak egin ziren kolonia guztietan. Ginean izan ezik, beste kolonia guztietan Frantziako Erkidegoan sartzea erabaki zen, baina hurrengo urteetan kolonia guztiak irten ziren erkidegotik. 1960. urterako independenteak ziren Mende- baldeko Afrikako eta Ekuatore Afrikako frantziar kolonia guztiak.

1960an, Belgikar Kongok ere independentzia aldarrikatu zuen. Kolonialismoaren aurkako mugimenduak sortu ziren 1950eko hamarkadan zehar; horietako gehienek oinarri etnikoa zuten, aniztasun etniko handiko lurraldea baitzen Belgikar Kongo. 1958an independentzia eskatu zuten, baina metropoliak ez zuen inolako urratsik eman autogobernua prestatzeko eta 1959an istiluak eta gatazkak hasi ziren. Belgikak bi aukera zituen orduan: tropak bidaltzea eta ordena ezartzea, edo independentzia negoziatu eta alde egitea. Deskolonizazioa negoziatu zuten Belgikako gobernuak eta Kongoko alderdiek. Baina independentzia aldarrikatu ostean, berehala hasi ziren gatazkak: armada matxinatu zen; etnien arteko istiluak hasi ziren; estatu berriaren egitura politikoari buruzko desadostasunak azaleratu ziren alderdi politikoen artean; Katangako eskualde aberatsak sezesioa bultzatu zuen *Union Minière du Haut Katangaren* laguntzaz... Ikusten dugun bezala, oso gataz- katsua izan zen Kongoko deskolonizazioa. Arrazoi bat baino gehiago egon ziren gatazken atzean: batetik, metropoliak ez zuen alde zuretik ezertxo ere egin prozesua prestatzeko; bestetik, Mendebaldekoen interes ekonomikoek nahastu zuten prozesua; eta, azkenik, ez zen egon batasun edo kohesio nazionalik.

Beraz, 1960ko hamarkadarako Afrikako kolonia gehienak helduta zeuden independentzia politiko formalera. Ordurako, potentzia kolonial nagusiek onarturik zuten beren inperioak deuseztatu beharra. Inperio kolonialeari eustea ezinezkoa zela ikusita-edo, behintzat, kostu ekonomiko eta politiko ikaragarria zuela onartuta, Europako potentziek deskolonizazioa negoziatzea eta bideratzea erabaki zuten;

baina kolonia ohiekiko harreman ekonomikoak eta politikoak mantentzen saiatu ziren, ahal zen neurrian. Hegoaldeko Afrikan, aldiz, hurrengo hamarkadetara luzatu zen deskolonizazio-prozesuaren kontrako erresistentzia.

7.3.3. Deskolonizatzearen hirugarren aldia: Hegoaldeko Afrika (1970-1990)

Deskolonizazioaren azken garaian, Hegoaldeko Afrikako kolonia batzuek independentzia lortu zuten. Kasu horretan, alde batetik, Portugaleko metropoliaren erresistentziagatik atzeratu zen deskolonizazioa, eta, bestetik, zuriak ezarritako oztupoengatik. Hori dela-eta, deskolonizazio-garai hori izan zen gatazkatsuen eta, kasu gehienetan, gerra luze edo gatazka larrien ostean lortu zen independentzia.

Portugalek, Europako beste potentziek ez bezala, kolonien kontrol politiko zuzena galduta, ez zuen eragin neokolonialik ezartzerik, metropolia ahula zen eta. Gainera, diktadura eskuindarra eta nazionalista zegoen agintean Portugalen. Horrek handitasun nazionala eta inperioa zeneko iragana identifikatzen zituen. 1974an, *Krabelinen Iraultzaren* ondorioz diktadura jausi zenean, zabaldu zen deskolonizazioaren bidea. Eta 1975ean lortu zuten independentzia Afrikako portugaldar koloniek (Ginea Bissauk, Cabo Verdek, Angolak eta Mozambikek), urte askotako gerra kolonialen ondoren.

Kolono zurien erresistentziari dagokionez, Hego Rhodesia (egungo Zimbabwe) eta Hegoafrikako Errepublika dira adibide esanguratsuak. Herrialde horietan, gutxiengo zuriak eskuratu zuen botere politikoa eta *barne-kolonialismoa* ezarri zuten; hau da, boteregunea Afrikan bertan zegoen —ez Europako metropolian— estatuak independenteak zirelako; baina bertako europar kolonoek gehiengo beltza baztertu eta botere politikoa kontrolatzen zuten. Hego Rhodesian (Zimbabwen), 1965ean, Ian Smith gobernuburuak, britainiar metropoliaren iritzia kontra, alde bakarreko independentzia aldarrikatu zuen eta arraza-bereizkerian oinarrituriko erregimena ezarri zuen. 1972an hasi zen erregimenaren kontrako borroka armatua, eta nazioarteko erkidegoak ere zigor ekonomiko eta diplomatikoak ezarri zizkion. Hala ere, Portugalen eta Hegoafrikaren laguntzari esker, hamabost urte iraun zuen erregimenak, 1980. urtera arte, hain zuzen. Hegoafrikako Errepublikari dagokionez, 1948tik aurrera, *apartheid* (banaketa) izeneko sistemak azken muturreraino eramatu zuen politika arrazista. 1980ko hamarraldian, aldiz, krisian sartu zen sistema zenbait faktorek bultzatuta: barne-oposizioak, nazioarteko erkidegoaren presioak, zigor ekonomikoak, Angola, Mozambike eta Zimbabweco aldaketa politikoak eta Gerra Hotzaren amaierak. Hori dela-eta, 1990eko hamarraldiaren hasieran deuseztatu egin zen *apartheid*a, gobernuaren eta oposizioaren negoziazioen ostean.

7.4. DESKOLONIZAZIOA ERAGIN ZUTEN FAKTOREAK

Orain arte ikusi dugun bezala, Bigarren Mundu Gerraren ostean hasi ziren koloniak galtzen Asian eta Afrikan. Kasu bakoitzak bere ezaugarriak izan bazituen ere, orokorra izan zen prozesua eta, beraz, faktore orokor batzuek bultzatu zituzten aldaketak, tokian tokikoez gain. Historialariok kanpoko eta barneko faktoreak bereizi ohi ditugu deskolonizazioa azaltzean; hau da, nazioarteko egoerarekin zerikusia duten faktoreak, batetik, eta kolonizaturiko herrialdeetako bilakaerarekin erla- zioa dutenak, bestetik.

Kanpoko faktoreen artean, Bigarren Mundu Gerraren ondorioak aipatu behar ditugu lehenengo eta behin. Gatazkak asko ahuldu zituen Europako potentzia kolonialistak arlo ekonomikoan zein militarrean. Kasu batzuetan, Asian batez ere, kolonizatzaileak kanporatu egin ziren kolonietatik. Esate baterako, Japoniak holandarrak eta frantziarrak kanporatu zituen Indotxinatik eta Indonesiatik, Ozeano Bareko Gerran; gerra amaitutakoan ezin izan zituzten koloniak berreskuratu, saiatu arren. Horrez gain, gerra-garaian aldatu egin ziren metropoliaren eta kolonien arteko harremanak. Batzuetan, Indian esaterako, gerraren ostean metropoliak agindu zuen independentzia onartuko zuela, gatazkan indar nazionalisten laguntza lortzeko. Beste batzuetan, kolonietako soldaduak sartu ziren metropolieta armadetan, eta hor ohartu ziren bateraezinak zirela aliatuek aldarrikatzen zituzten balioak eta kolonialismoa. Adibidez, Atlantikoko Gutuneko (1941) hirugarren printzipioan aitortzen zen: *herrialde guztiek beren lurraldeetan izango duten gobernatzeko modua aukeratzeko duten eskubidea*. Kontraesan argia zegoen kolonietako politika zapaltzailearen eta printzipioaren artean. Azkenik, Bigarren Mundu Gerrak Europako hondamendia, porrota eta balio-krisia adierazten zuen. Horren guztiaren ondorioz agortuta zegoen kolonialismoari zilegitasuna ematen zion diskurtso nagusia, munduan europarrek bete beharreko eginkizun zibilizatzailea, alegia. Bestela esanda, Europako potentziek, botere ekonomikoa eta militarra ez ezik, ustezko nagusitasun sinbolikoa ere galdua zuten kolonizatuen aurrean.

Bigarren Mundu Gerraren ondoren sorturiko nazioarteko sisteman ez zegoen lekurik europar kolonialismoarentzat. Europako potentziek ez zuten jadanik mundua mendean. Sobietar Batasunarentzat kapitalismo inperialistaren ondorioa baino ez ziren koloniak. AEBk ez zuen begi onez ikusten munduko lurralde zabalak Europaren esku egotea, kaltegarria baitzen AEBren interes ekonomikoetarako. Hala ere, Gerra Hotzak baldintzatu zuen AEBren jarrera, kanpo-politikaren lehen- tasuna Gerra Hotza baitzen. Beraz, mugimendu nazionalistaren ideologiaren arabera ematen zuten laguntza. Herrialde kolonizatua ideologia komunistakoa ba- zen, metropoliari laguntza ematen zion AEBk inperioari eusteko; Vietnam, Aljeria, Angola edo Mozambique izan ziren jarrera horren erakusgarri.

Nazio Batuen Erakundea ere deskolonizazioaren alde azaldu zen. Erakundearen Gutunean konpromisozko jarrera hitzartu bazen ere, 1960ko 1.514. ebazpenak

kolonialismoaren kontrako jarrera tinkoa aldarrikatu zuen. Ordurako independentzia lortu zuten kolonia askok eta 1955ean, Bandungeko Konferentzian bilduta, estatu berrietako batzuek kolonialismoa salatu zuten nazioartean. Are gehiago, eskarmentu hori adibide izan zen artean kolonialismoaren mendean zeuden herrientzat. Independentzia lortu ahala, herrialde berriak sartu ziren Nazio Batuen Erakundean, eta Batzar Nagusiko gehiengoak aldatu egiten zen. Horrela, kide berrien bitartez sartu zen, neurri batean behintzat, Bandungeko espiritua Nazio Batuen Erakundean. Horren guztiaren ondorioz, era tinkoan gaitzetsi zen kolonialismoa nazioarteko erakundeetan, eta kolonien autodeterminazio-eskubidea aldarrikatu zen.

Kolonietako barne-faktoreei dagokienez, kolonialismoak berak bultzaturiko aldaketek ahalbidetu zuten nazionalismo antikolonialistaren sorrera eta garapena. Esate baterako, kasu batzuetan, behintzat, kolonizatzaileek sortu zituzten egitura politikoak, administrazio-egitura eta estatu kolonialaren mugak. Oinarri horien gainean eskatuko zuten gero independentzia kolonialismoaren aurkako mugimenduek. Arlo ekonomikoan, Mendebaldeko garapen ekonomikoarekin harremanetan sartu ziren herrialde kolonizatuak kolonialismoaren ondorioz, mendeko egoeran bazen ere. Ekonomiak eta gizarteak aldatu zituen kolonialismoak: hazkunde demografikoa, hiritartze-prozesua, jarduera ekonomiko berriak (merkataritza, eta abar), garraio-azpiegiturak, gizarte-talde berriak eta abar garatu ziren. Testuinguru horretan, mugimendu kultural eta ideologiko berriak ere sortu eta hedatu ziren mendebaldarren eraginez. Horrela, zenbait ideologia (liberalismoa, sozialismoa edo nazionalismoa besteak beste) hedatu ziren elite mendebaldartuen artean. Kolonietako balio tradizionalekin moldatu eta uztartu ziren aipaturiko ideologiak, eta modernotasunaren eta tradizioaren arteko oreka zaila bilatu nahian aritu ziren. Azken finean, Hirugarren Munduko nazionalismoak sortu ziren sintesi horren emaitza gisa.

Kronologia eta ideologia oso ezberdinak izan zituzten kolonialismoaren aurkako nazionalismoek, baina, hala ere, ezaugarri komun batzuk bazituzten. Zuzendaritzari zegokionez, kolonietako elite mendebaldartuek sortu eta gidatu zuten nazionalismo mota berria. Independentziako buruzagi nagusien (Gandhiren, Nehru-ren, Nkrumahen, Sukarnoren, Senghor-en eta abarren) biografiari begiratzen badiogu, profil hori dugu. Gehienek Europan edo Ameriketara ikasi zuten, eta mendebaldarren balio eta kultura politikoa bereganatu zuten atzerriko egonaldietan. Asian lehenago eta Afrikan geroago, eskakizun nazionalisten inguruan bestelako eskakizun eta mugimendu sozialak bildu ziren; eta orduan herri-masen atxikimendua lortu zuten kolonialismoaren aurkako nazionalismoek.

Bestalde, nazionalismo horietako askok nazio-identitatea eraikitze arazoak izan zituzten. Kasu askotan, nazio-identitate berriaren elementu nagusia atzeritarren mendekotasunari aurka egitea zen, baina oinarri hori oso ahula zen nazio-estatua eraikitze. Beharbada, zenbait kasutan horregatik gainditu zuen koloniako esparrua kolonialismoaren aurkako nazionalismoak, eta esparru zabalagoa hartu

zuen; horrela sortu ziren adierazpen zabalagoak: panarabismoa, panafrikanismoa edo panislamismoa, besteak beste.

7.5. DESKOLONIZAZIOAREN MOLDEAK

Deskolonizazio-prozesuak era askotako moldeak izan zituen. Kasu batzuetan, negoziazioaren bidea nagusitu zen independentziara iristeko; beste batzuetan, aldiz, gatazka larrien eta gerra luzeen ostean lortu zen independentzia. Zenbait faktorek baldintzatu zuten deskolonizazio-prozesua: metropoliaren jarrerak, europar kolonoen presentziak, koloniaren balioak edo mugimendu nazionalistaren ideologiak eta izaerak.

Metropoli guztiek ez zuten berdin jokatu deskolonizazio-prozesuaren aurrean. Historialariok Britainiar eta Frantziar Inperioen administrazio-sistema kolonialak eta jarrera politikoak erkatu ohi ditugu. Oro har, Britainiar Inperioaren deskolonizazioa Frantziarrarena baino lasaiagoa izan zen; Aljeriako edo Vietnamgo kasuak ditugu horren erakusgarri. Britainiar kolonien administrazio-sistema deszentralizatuagoa zen, eta horrek autogobernura mailaz maila igarotzea ahalbidetu zuen. Gainera, Britainiar Inperioak eskarmentua zuen antzeko prozesuetan. Izan ere, agindupeko lur autonomo izatetik estatu subirano izatera pasatu ziren, gatazkarik gabe, Britainiaren zenbait populatze-kolonia, Australia, Kanada edo Zeelanda Berria, besteak beste. Britainiar kolonietako administrazio-sisteman, bertakoek edo jatorrizkoek hartzen zuten parte tokian tokiko gobernuetan; hau da, banatu egiten zen boterea Londreseko ordezkarien eta sufragio bidez hautaturiko Biltzarren artean. Kasu askotan, mugimendu nazionalistak baretze aldera, kolonien autogobernua sakontzeko erreformak egin zituzten britainiarrek. Egia da erreforma horien helburua inperioa iraunaraztea zela, baina independentziarako bidea prestatu zuten, Indiako edo Ghanako kasuetan esate baterako. Gainera, 1931n *British Commonwealth of Nations* sortu zuten formalki britainiarrek. Erresuma Batuak eta Britainiar Inperiotik sortutako estatu independenteek borondatez osatutako elkarteak zen. Horri esker (kolonia ohien eta metropoliaren arteko lotura ekonomikoak, kulturalak eta bestelakoak apurtu gabe) heldu ziren independentziara koloniak, deskolonizazio-prozesu errazago baten bidetik. Bestalde, aipatu beharrekoa da 1945ean eratu zen gobernu laboristaren erreformismo politikoa ere. Inperioari eustea ezinezkoa zela ulertu zuen gobernu laboristak, eta negoziazioaren bideari ekin zion, berrogeiko hamarkadatik aurrera Asian eta berrogeita hamarrekotik aurrera Afrikan.

Frantziaren Inperioa, aldiz, gatazkaz eta liskarrez beterik desegin zen, eta Parisek ez zuen deskolonizazioa onartu 1950eko hamarkadaren bukaerara arte, baina ordurako gatazka bortitzak zeuden Vietnamen eta Aljerian. Frantziak itsasoz haraindiko bere lurraldetzat hartu zituen koloniak; eta inperioaren helburua koloniak *asimilatzea* zen, hau da, metropoliaren eta kolonien arteko desberdintasunak ezabatzea. Benetako asimilazioa gauzatu ez bazen ere, inperioa ulertzeko modu

horrek ondorioak izan zituen egitura politikoetan eta administratiboan. Batetik, koloniek ordezkariak bidaltzen zituzten Parisko Legebiltzarrera, oso kopuru txikia bazen ere. Bestetik, kolonietan ere metropoliko sistema zentralizatua ezarri zen, eta Parisko gobernuak administratzen zituen koloniak, kolonietako gobernadoreen bitartez. Bigarren Mundu Gerraren ondoren, Frantziak ere zenbait erreforma egin zituen inperioari eusteko helburuz. 1946an IV. Errepublikako Konstituzioak Frantziar Batasuna sortu zuen, eta erakunde horretan bildu behar ziren metropolia eta kolonia guztiak. Printzipio berriak aldarrikatzen zituen Frantziar Batasunak; esate baterako, eskubideei zegokionez metropoliko eta kolonietako biztanleen arteko berdintasuna eta kolonien autonomia. Hala ere, ez zen autodeterminazio-eskubidea onartzen, eta Batasuneko erakundeen gaintik zeuden metropoliko erakundeak. Dena den, porrot egin zuen Frantziar Batasunak; ez zuen balio izan gatazka kolonialak bideratzeko; Indotxinako edo Aljeriako gatazkek erakutsi zuten ezintasuna. Azkenik, metropoliaren krisi politikoa ekarri zuen Aljeriako Gerrak. 1958an Charles De Gaulle itzuli zen agintera eta V. Errepublika aldarrikatu zuen. Orduan, Frantziar Batasunaren ordeztu, Frantziar Erkidegoa sortu zen. Bi erakundeen artean zegoen desberdintasun nagusia honako hau zen: koloniek Frantziar Erkidegotik irteteko eskubidea zuten, eta 1960an erabili egin zuten eskubide hori Frantziaren kolonia gehienek.

Indonesiako deskolonizazioaren aurrean, Herbehereek Frantziaren modura jokatu zuten; hau da, hasieran oztopatu egin zuten deskolonizazio-prozesua eta gatazkak sortu ziren. Baina nazioarteko presioek eta mugimendu nazionalistak bultzatuta, onartu egin behar izan zuten artxipelagoaren independentzia politikoa 1948an. Belgikar metropoliari dagokionez, negoziazioaren bidea onartu zuen koloniei independentzia emateko, baina beranduegi, presaka eta inolako prestakuntzarik gabe. Beraz, Bigarren Mundu Gerraren ostean ere, Europako potentzia nagusiak inperioak mantentzen saiatu arren, nazioarteko baldintza berriek eta mugimendu nazionalisten indarrak eraginda, inperioak deuseztatzea onartu behar izan zuten. Metropolia batzuek, Ingalaterrak esate baterako, lehenago aitortu zuten errealitate hori eta era lasaiagoan bideratu zuten prozesua. Beste batzuek, aldiz, (Frantziak, esaterako) geroago eta porrot larrien ondoren onartu zuten ezinezkoa zela inperioari eustea. Azkenik, 1960. urterako potentzia kolonial nagusiak negoziatzen ari ziren, prozesua metropolitik kontrolatu nahian, alternatiba erradikalak eragozteko eta metropoliaren eragina mantentzeko. Portugal izan zen salbuespena, batetik, ekonomiari zegokionez oso atzeratuta zegoelako, eta, bestetik, politikan diktadura zuelako. Horregatik guztiarengatik, oso gatazkatsua, berantiarra eta erradikala izan zen Portugalen Inperioaren deskolonizazioa.

Gutxiengo zuriaren presentziak ere eragin handia izan zuen deskolonizazioan. Europar kolono kopuruari zegokionez, alde handiak zeuden kolonia batzuen eta besteen artean. Afrikan, adibidez, kolonia gehienetan zurien presentzia oso eskasa bazen ere, klima epeleko gune batzuetan handia zen. Oro har, europar kolonoek ez

zuten deskolonizazioa onartu, eta gatazka larriak eragin zituzten. Aljerian, esate baterako, azken unera arte oztopatu zuten deskolonizazioa europar jatorriko kolonoek —milioi bat inguru ziren 1960an, populazioaren % 10 gutxi gorabehera—. Metropolia FLNrekin negoziazioetan 1960an hasi bazen ere, eskuin muturreko sektore politiko eta militarrek, kolonoen laguntzaz, borrokatu egin ziren independentzia eragozteko. 1962an aldarrikatu zen independentzia eta kolonoek alde egin zuten Aljeriatik. Beste kasu batzuetan (Hego Rhodesian edo Hegoafrikako Errepublikan), gutxiengo zuriak, metropoliarekiko harremanak eten ondoren, erregimen politiko arrazistak eratu zituen, eta bazterturik geratu zen gehiengo beltza.

Koloniaren balio geostrategiko eta ekonomikoak ere eragina izan zuen deskolonizazio-prozesuetan, eta horrekin batera mugimendu nazionalistaren ideologiak ere baldintzatzen zuen prozesua. Gerra Hotzaren testuinguruan, kolonialismoaren aurkako mugimendua joera komunistakoa bazen, arriskuan jartzen ziren mendebaldarren interes estrategiko edo ekonomikoak. Kasu batzuetan, Vietnamen esaterako, gerra kolonialak bide eman zion Gerra Hotzeko gatazkari. Beste batzuetan, Angolan eta Mozambikenean esate baterako, nahasi egin ziren bi prozesuak (gerra koloniala eta Gerra Hotza) eta, independentzia lortuta ere, jarraitu egin zuten gatazkek, superpotentzien lehiaren agertoki bihurtu zirelako. Bestalde, Belgikar Kongoko kasu esanguratsua dugu. Barne-gatazkek eta potentzien interesak nahasi ziren, eta horrek handitu egin zuen estatu independente berriaren lehenengo urteetako ezegonkortasuna. Mendebaldeko potentziek babesa eta laguntza eman zieten gatazkako protagonista batzuei, Kongoko aberastasun handiak kontrolatu ahal izateko. Deskolonizazio gatazkatsua izan zen horren guztiaren emaitza.

7.6. DESKOLONIZAZIOAREN ZENBAIT ONDORIO

Ikusi dugun bezala, Asiako eta Afrikako kolonia guztiak ez ziren ez era berean ez aldi berean deskolonizatu. Alde handiak izan ziren kasu batzuen eta besteen artean: kronologian, independentzia lortzeko moduan, mugimendu nazionalisten ideologian eta helburuetan. Horregatik, azterketak errazte aldera, historiografiak inperio bakar bat edo eskualde bakar bat ikertu du gehienetan, eta deskolonizazioaren analisi orokor gutxi egin dira. Hala ere, oraingoan ikuspuntu orokorretik hausnar-tuko dugu eta ondorioetako batzuk aipatuko ditugu. Bi maila bereiziko ditugu azterketan: nazioartekoa eta kolonietakoa.

Deskolonizazioak aldaketa politiko nabarmenak eragin zituen nazioartean. Antolamendu politiko ia unibertsal bihurtu zen nazio-estatua eta protagonista berri asko sartu ziren nazioarteko gizartean. Kolonialismoaren garaiko nazioarteko sistema duala zen. Batetik, estatu gutxi batzuk nazioarteko zuzenbidearen arabera erlazionatzen ziren. Bestetik, periferiako lurraldeak edo koloniak estatu horien gobernu despotikoaren mendean zeuden eta, beraz, nazioarteko erakundeetatik kanpo geratzen ziren. Deskolonizatu ondoren, mendeko lurraldeak estatu eta nazioarteko

gizarteko kide bihurtu ziren, juridikoki behintzat. Nazio Batuen Erakundean islatu zen protagonista berrien presentzia eta, Batzar Nagusian zuten gehiengo aprobetxatuz, erakunde hori erabili zuten beren eskakizunak plazaratzeko. 1945. urtean 45 estatu ziren Nazio Batuen Erakundeko kide eta 2006an, berriz, 192 estatu, batez ere Hirugarren Munduko deskolonizazioaren ondorioz.

Mundu bipolarrean jaio ziren (ikus 1. gaia) estatu berriak. Are gehiago, kasu batzuetan, Gerra Hotzak eragin handia izan zuen deskolonizazioan, eta superpotentzien lehiaren agertoki izan ziren kolonia ohiak. Hala ere, mundu komunistarekin edo kapitalistarekin lerrokatu beharrean, bestelako alternatiba kolektibo bat proposatu zuen orduan sortu berria zen Hirugarren Mundua: neutraltasuna. 1955. urtean, Bandungeko Konferentzian, Asiako eta Afrikako estatu sortu berriek ideia berriak aldarrikatu zituzten: ez lerrokatzearen aldeko jarrera kolektiboa, kolonialismoaren eta neokolonialismoaren salaketa, estatu berrien arteko elkartasuna nazioartean eta azpigarapena gainditzeko neurriak hartu beharra. 1961eko Belgradeko Konferentzian, Lerrokatu Gabeko Herrialdeen Mugimendua sortu zuten formalki. Indiako Nehru, Egiptoko Nasser, Indonesiako Sukarno edo Jugoslaviako Tito izan ziren sustatzaile nagusietako batzuk. 1960ko hamarkadan izan zuen gorakadarik handiena Lerrokatu Gabekoen Mugimendua, baina harrezkero ahuldu egin zen. Herrialde berrien arteko zenbait gatazkak eta interes desberdinek kaltetu zuten elkartasuna. Gainera, kide guztiek ez zuten berdin ulertzen Lerrokatu Gabeko Herrialdeen Mugimendua. Batzuek inperialismoaren aurkako jarrera azpimarratzen zuten; beste batzuek, aldiz, benetako neutralismoa defendatzen zuten; baina taldean baziren mundu komunistarekin lerrokatuak, Kuba esaterako, eta bloke kapitalistaren aliatu estuak, Filipinak adibidez. Beraz, arrazoi ideologikoak edo interes eta gatazkak tarteko, indarra galdu zuen Hirugarren Munduko herrialdeen arteko elkartasunak, eta gaur egun oso eragin eskasa du nazioarteko harremanetan.

Independentzia lortu berri zuten herrialdeek Nazio Batuen sisteman ere elkarrekin plazaratu zituzten beren eskakizun ekonomikoak, mendekotasun ekonomikoa eta azpigarapena gainditze aldera. G77 izeneko taldea sortu zuten Iparraren eta Hegoaren arteko elkarriketa bideratzeko 1964. urtean, UNCTAD (*United Nations Conference on Trade and Development*) abian jarri zenean, hain zuzen. Esparru horretan, Hirugarren Munduko herrialdeek nazioarteko ordena ekonomiko berria eskatu zuten, batez ere munduko merkataritzaren arauak aldatzea, beren esportazioak saldu ahal izateko. Negoziazio luzeen ostean eta Iparraldeko herrialde gehienek botoen kontra, 1974. urtean NBERen Batzar Nagusiak Nazioarteko Ordena Ekonomiko Berriaren aldeko adierazpena onetsi zuen. Hala ere, ez da norabide horretan urratsik eman. Aitzitik, laurogeiko hamarralditik aurrera, Nazioarteko Ordena Ekonomiko Berriaren orde, egiturazko doikuntza-planak ezarri behar izan zituzten Hirugarren Munduko herrialdeek, Nazioarteko Diru Funtsak behartuta kanpo-zorraren krisiari aurre egiteko. Egoera berrian, ahuldu egin zen G77ko herrialdeen arteko elkartasuna. Konponbide kolektiboaren orde, Iparraren eta

Hegoaren arteko harreman ekonomikoak bi aldean adostasunez edo eskualde mailan garatzeko joera izan dute azken hamarraldietan. Beraz, 1960ko eta 1970eko hamarkadetako itxaropenak itxaropen, Hirugarren Munduak ez du talde gisa jokatzeko nazioarteko harremanetan, ez arlo ekonomikoan ez politikoan. Susan Strange-ren hitzetan, iraganeko oroitzapena baino ez da Hirugarren Mundua gaur egun.

Eta herrialde kolonizatuentzat, nolako ondorioak izan zituen deskolonizatzeak? Egia esan, interpretazio bat baino gehiago daude galderari erantzuteko. 1960ko hamarraldian, prozesuari buruzko ikuspegi baikorrak nagusitu ziren. Garai hartako historialariek eta idazleek iraganarekiko erabateko haustura gisa aurkezten zuten prozesua gehienetan. Interpretazio horien arabera, kolonien independentziak hasiera berria esan nahi zuen, hau da, mendekotasuna gainditzeko lehenengo urratsa eta tresna nagusia. Mugimendu nazionalisten eraginez, estatua bitarteko aproposa zela uste zuten kolonia ohien arazo larriak konpontzeko. Horregatik identifikatzen zituzten deskolonizazioa eta benetako askapena.

Kolonialismoaren ondorengo estatuen bilakaerak eraginda, bestelako interpretazio batzuk plazaratu dira. Horiek deskolonizazio-prozesuak izan zituen gabeziak azpimarratu dituzte. Erabateko hausturaren ordez, interpretazio horiek jarraitu behar izaten dute egitura kolonialen eta postkolonialen artean, arlo politiko zein ekonomikoan aldetik. Azken finean, inperialismoak eratutako estatuen oinarrien gainean eraiki ziren nazio-estatu berriak. Benetako burujabetzaren ordez, mendekotasunezko era berriak eta neokolonialismoa ikusi dituzte autore horiek. Dena den, itxaropenen iraultza ere izan zen deskolonizazioa. Kwame Nkrumah-ek esan zuen: «erresuma politikoa lortu, eta gero etorriko da beste guztia». Dakigun bezala, huts egin zuten neurritz kanpoko itxaropenek. Kasu askotan, areagotu egin dira nazio-estatuak eraikitzean izandako zailtasun itzelak eta jarraitu egin du azpigarapenak; deskolonizazioaren mugen adierazleetako batzuk baino ez dira.

7.7. HIRUGARREN MUNDUKO AZPIGARAPENA ETA SORRERA HISTORIKOA

Batez ere 1950eko hamarkadatik aurrera erakarri zuten adituen arreta garapenak eta azpigarapenak, hau da, deskolonizazioaren ondorioz hainbat estatu independente sortu ondoren. Orduan ikusi zen egitura ekonomiko ahula zutela estatu berriek, eta egitura horiek garai kolonialean eraikitakoak ziren. Harrezkero, areagotu egin ziren garapenaren eta azpigarapenaren inguruko eztabaidak eta interpretazioak.

Ez da erraza (azpi)garapena definitzea; hainbat ikuspuntutatik definitu da fenomenoak, azpigarapena bera eta haren eragileak azaltzeko. (Azpi)garapen kontzeptua historikoa da, hots, haren esangura eta ulertzeko moduak aldatu egin dira denboran zehar. Esate baterako, 1960ko hamarkadan, garapena hazkunde eko-

nomikoarekin identifikatzeko joera zen nagusi. Horregatik, (azpi)garapena neurtzeko biztanleko errenta erabiltzen zen adierazle gisa, eta oraindik ere Munduko Bankuak adierazle hori erabiltzen jarraitzen du. Baina azken hamarkadetan planteamendu eta kontzeptu berriak plazaratu dira. Esate baterako, garapen iraunkorraz hitz egiten dugu, hau da, ingurumena eta etorkizuneko belaunaldien baliabide naturalak arriskuan jartzen ez dituen garapenez. Eta batez ere giza garapenaren kontzeptua erabiltzen dugu, hots, gizabanakoen beharrak eta bizi-baldintzak kontuan hartzen dituen. Ikuspuntu horretatik, hazkunde ekonomikoa eta garapena ez dira sinonimoak. Hirugarren Munduko herrialde askotan, hazkunde ekonomikoa iraunkorra izan bada ere, pobrezia hedatu da, desberdintasun sozialak handitu egin dira eta hazi egin da langabezia. Benetako garapena izateko, hazkunde ekonomikoarekin batera beste aldaketa batzuk gertatu behar dira: ekonomiaren egitura aldatu behar da (industria hazi) eta biztanleriaren bizi-maila hobetu behar da (elikadura, bizi-itxaropena, hezkuntza, eta abar). Horregatik, gaur egun, Giza Garapenaren Indizea erabiltzen du Nazio Batuen Erakundeak (azpi)garapena neurtzeko. Indize horrek honako irizpide hauek hartzen ditu kontuan: osasun-maila (jaiotako bizi-itxaropena adierazten du); hezkuntza-maila (helduen alfabetatze-tasaren eta umeen eskolatzeko-aldia bitartez); eta biztanleko errenta.

Beraz, gizarte bakoitzak garapena bere erara ulertzeko joera izan du une historiko jakinean. Horrez gain, alor akademikoan badira garapena azaltzeko hainbat interpretazio, eta eztabaida ugari izan dira horren inguruan. Oro har, egindako interpretazioak bi paradigma nagusitan bil daitezke: «etapen teoria» edo interpretazio ortodoxoa eta «mendekotasunaren teoria». Lehenengoak barne-eragileak azpimarratzen ditu azpigarapena azaltzeko orduan; hots, azpigarapenaren zergatiak herrialdeko bertako egitura ekonomikoetan daudela uste dute. Etapen teoriako ekonomisten iritziz, garapenaren aurreko etapa da azpigarapena. Lasterketa bat balitz bezala ulertzen dute garapena: batzuk aurrerago doaz («herrialde garatuak») eta beste batzuk atzerago («garapen bidean dauden herrialdeak»); baina guztiak doaz bide beretik. Azalpen horren adibiderik ezagunena Walt Whitman Rostow-ek argitaratu zuen 1960an: hazkunde ekonomikoari buruzko teoria. Estatubatuar ekonomialariaren ustez, garapenerako bide bakarra dago. Garapenerako bide unibertsal horrek bost etapa ditu, eta herrialde guztiak pasatu dira edo pasatu beharko dira horietatik. Rostow-en teorian honakoak dira etapak:

1. Gizarte tradizionala. Nekazaritza da nagusi, eta txikiak dira produktibitatea eta mugikortasun soziala.
2. Ekonomiaren abialdirako aurrebaldintzak. Hobetu egiten dira garraio-azpiegiturak, handitu egiten da produktibitatea, eta teknologiako lehen aurrerapenak agertzen dira.
3. Abialdiko garaia edo *take off*. Lehen industriak sortzen dira, handitu egiten da inbertsio-tasa, burgesia garatzen da, eta horren guztiaren emaitza da hazkunde ekonomiko iraunkorra.

4. Ekonomiaren heldutasunerako bidea. Industria sail berriak sortzen dira eta igo egiten da inbertsio-tasa.
5. Masa-kontsumoko garaia. Kontsumo-ondasunen ekoizpena bideratzen da jarduera ekonomikoa, inbertsio-tasa altuari eusten zaio eta klase ertainak finkatzen dira. 1960ko hamarraldian eragin politiko handia izan bazuen ere, Rostow-en teoriak kritika ugari jaso ditu mundu akademikoan determinismo historikoagatik. Gainera, eredu hori Mendebaldeko gizarteetan oinarritzen da, Hirugarren Munduko errealitatea eta iragan koloniala kontuan hartu gabe.

Beste paradigma nagusia «mendekotasunaren teoria» dugu. Horren arabera, kanpoko faktoreetan daude azpigarapenaren zergatiak. Herrialde azpigaratueto egitura ekonomikoa kanpoko interesen arabera dago moldatuta, eta ez barne-interesen arabera. Bestela esanda, nazioarteko sistema kapitalistak mendekotasun- harremanak sortu ditu herrialde garatuen eta azpigaratuen artean. Nazioarteko ekonomia kapitalistan, Hirugarren Munduko eginkizuna herrialde aberatsei lehengaiak eta elikagaiak hornitzea da; herrialde garatuek, aldiz, industriaren ekoizpena eta finantza-baliabideak kontrolatzen dituzte. Beraz, mendekotasunaren teoriaren jarraitzaileen ustez, bata bestearekin lotuta daude garapena eta azpigarapena; edo, hobeto esanda, errealitate bakar baten bi alde dira, Iparraldearen garapenak sortu baitu Hegoaldearen azpigarapena. Kritika eta eztabaida ugari plazaratu dira interpretazio horren inguruan. Beharbada garrantzitsuena honako hau da: eragile bakar bat hartzen du kontuan azpigarapenaren fenomeno konplexu eta heterogeneoa azaltzeko, nahiz eta eragile hori oso garrantzitsua izan. Hala ere, guretzat oso interesgarria da interpretazio hori, azpigarapena prozesu historiko baten emaitzat hartzen duelako, hain zuzen. Beraz, garapenak berak sortu du azpigarapena prozesu historiko batean. Zehaztu ditzagun, bada, azpigarapenaren sustrai historikoak.

Aro Garaikidean sortu zen herrialde garatuen eta azpigaratuen arteko desoreka. Paul Bairoch historialariak dioenez, XVIII. mendera arte antzekoak ziren zibilizazio nagusien garapen-mailak, giza talde primitiboak alde batera utzita. Noiz eta zerk aldatu zuen egoera hori? Industria Iraultza izan zen prozesuaren abiapuntua. Jakina denez, asko handitu ziren Europako industria-ekoizpena eta produktibitatea XIX. mendean zehar. Horren ondorioz, herrialde industrializatuek merkatu berriak horni zitzaizketen, eta abantaila handiz lehiatu zuten beste herrialde batzuetako tradiziozko artisautzarekin. Horrela, aldatu egin ziren munduko merkataritza- harremanak. Herrialde industrializatuak saiatu ziren beren produktu manufaktura- tuak merkatu berrietan saltzen, eta horren truke lehengaiak eta elikagaiak inportatzen zituzten. Beraz, era berrian banatu zen nazioarteko lana: herrialde batzuek industria ekoizten zuten, eta beste batzuek lehengaiak.

Baina kolonialismoaren eskutik etorri zen prozesu horren bultzadarik handiena. Arestian esan dugun bezala, 1870etik aurrera europar potentziek Afrikaren

eta Asiaren ustiapen politikoa eta ekonomikoa antolatu zuten. Orduan, Asiako eta Afrikako lurralde asko sartu zituzten nazioarteko ekonomiaren mendeko egoeran. Europako potentzien helburu nagusietakoa kolonietatik irabaziak lortzea zen, eta koloniak ustiatzeari ekin zioten. Horretarako lehenengo baldintza garraio-azpiegitura eratzea zen: itsas portua eta trenbide-sarea eraiki zituzten oso denbora gutxian. Lehengaien esportazioa eta industria-produktuen inportazioa bultzatzea zen garraio-azpiegituren helburua, barne-merkatua eta integrazio ekonomikoa bazterrean utzita. Horren ondorioz, ekonomia dualizatua eratu zen. Batetik, mendeko egoeran bazen ere, nazioarteko ekonomian parte hartzen zuten lurraldeak zeuden: itsas portuak eta trenbidearen bitartez portuekin lotuta zeuden barneko lurraldeak. Bestetik, merkataritza-zirkuitu berrietatik kanpo gelditzen ziren eskualdeak zeuden. Horietan tradiziozko ekonomiak irauten zuen, burujabetasunean oinarrituta kasu gehienetan. Nekazaritzan ere ekonomia duala eratu zen: merkataritza-bide berrietatik kanpo gelditutako eskualdeetan iraupeneko nekazaritza lantzen jarraitzen zuten; eta beste eskualde batzuetan, potentzia kolonialek esportaziora bideratutako nekazaritza sustatu zuten produktu tropikalak metropolietan saltzeko. Horren ondorioz, monolaborantza eta mendeko ekonomiak eratu ziren, metropoliek produktu tropikal jakin baten edo baliabide mineral jakin baten produkzioa bultzatzen baitzuten. Industriari dagokionez, herrialde kolonizatuetakako artisauen hondamendia eragin zuen kolonialismoak, ezin baitziren lehiatu Mendebaldetik inportatzen ziren produktu industrialekin. Metropolien merkatu gatibu bihurtu ziren koloniak.

Laburbilduz, kolonizazioaren ondorioz Afrikako eta Asiako hainbat lurraldetara ere hedatu zen merkatu-ekonomia eta merkataritza-harremanak garatu ziren. Koloniak metropolien eskutik eta horien mendean sartu ziren nazioarteko ekonomia kapitalistan, baina egitura ekonomiko desorekatua eta dualizatua sortu zen, metropolien behar eta interesen arabera antolatua. Orduan ezarri ziren egitura ekonomikoen ondorioek luzaroan iraun dute, eta kasu askotan azpigarapenaren jatorrian daude. Baina horrek ez du esan nahi kolonialismoa azpigarapenaren eragile bakarra denik, ezta egoera hori gaindiezina denik ere. Deskolonizazioaren ondoren, herrialde independenteek oso bilakaera desberdinak izan dituzte. Ikusi dugun bezala, batzuek industrializazioaren bidea jorratu dute, Hego-ekialdeko Asiako batzuek esate baterako; beste batzuk pobretu egin dira etengabe, Afrika Beltzeko gehienak. Beraz, kolonialismoa garrantzi handiko faktorea izan bazen ere, ez da izan azpigarapenaren gaitz guztien errudun bakarra, eta tokian tokiko beste faktore batzuk ere (geografia, gizartea, politika, kultura eta abar) kontuan hartu behar ditugu azpigarapenaren errealitate konplexua aztertzean.

TESTU-ERANSKINA**1941, HIRUGARREN MUNDUA, KONTZEPTU BATEN JAIOTZA**

Sarritan egiten dugu hitz bi mundu aurkariri buruz, haien arteko gerraz, haien koexistentziaz; gehiegitan ahaztu dugu, ordea, hirugarren bat ere badela, garrantzitsuena, eta azken batean lehena kronologiaren arabera. Nazio Batuen arabera, azpigaratuak deitzen zaie herrialde horiei. (...) Gerra prestatzea izaten da kezka nagusia, eta bigarren mailako kezkek (munduko goseak, besteak beste) ez dute arretarik jasotzen, ez bada eztanda eragozteko edo, zehatzago esanda, kezka nagusia arriskuan jar lezakeen kalteren bat gerta ez dadin. (...) Bizitzaren aldeko mugimendu motel baina atzeraezin, apal baina indartsu baten aurrean, sentiberatasuna adieraz lezake Lehenengo Munduak; are gehiago, giza elkartasunezko mugimenduetatik at egin lezake hori. Azken batean, Hirugarren Mundu ahaztu, ustiatu eta mespretxatu horrek, Hirugarren Estatuak bezala, zerbait izan nahi du.

Alfred Sauvy, «Trois mondes, une planète», *L'Observateur*, 1952ko abuztuaren 14a.

Iturria: Berzosa, C.; Bustelo, P. eta Iglesia, J. (1998): *Estructura económica mundial*, Síntesis, Madril, 189. or.

NAZIO BATUEN ERAKUNDEA ETA DESKOLONIZAZIOA**a. LURRALDE EZ- AUTONOMOEI BURUZKO ADIERAZPENA
(NAZIO BATUEN GUTUNA, 1945eko EKAINAREN 26a).****XI. KAPITULUA****Lurralde ez-autonomoei buruzko adierazpena**

73. art. Oraindik gobernuak erabat bereganatu ez duten herrietako lurraldeak administratzeko ardura hartu duten Nazio Batuetako kideek aitortzen dute gauza guztien gainera daudela lurralde horietako biztanleen interesak. Eginkizun sakratutzat hartzen dute ahalik eta gehien sustatzea lurralde horietako biztanleen ongizatea, Gutun honek ezartzen duen nazioarteko bake- eta segurtasun-sistemaren barnean. Era berean, beren betebehartzat hartzen dute:

- a. Herri bakoitzaren kultura errespetatuz, politikan, ekonomian, gizartean eta hezkuntzan aurrera egin dezaten ziurtatzea; herri horiekin bidezko harremanak izatea eta gehiegikeria guztien aurrean babestea.
- b. Beren gobernuak garatzen laguntzea eta herrien helburu politikoak behar beste kontuan izatea; beren erakunde politiko libreek aurrera egin dezaten laguntzea, herrietako lurralde bakoitzaren baldintza bereziak eta aurrerapen-mailak aintzat harturik.
- c. Nazioarteko bakea eta segurtasuna sustatzea.
- d. Garapenerako neurri eraikitzaileak sustatzea, ikerketa bultzatzea eta guztien artean lan egitea; eta beharrezko den tokietan nazioarteko erakunde espezializatuekin lan egitea, artikulua honetan agertzen diren helburuak (gizarteari, ekonomiari eta zientziari dagozkionak) gauzatze aldera.

(...)

Iturria: Martínez Rueda, F. eta Urquijo, M. (2006): *Materiales para la historia del mundo actual*, Istmo, Madril, II., 296-297.

**b. NBE-REN 1514 (XV) EBAZPENA: HERRI ETA HERRIALDE KOLONIALEI
INDEPENDENTZIA EMATEARI BURUZKO ADIERAZPENA (1960KO
ABENDUAREN 14a)**

Batzar Nagusiak (...) aitortzen du:

1. Oinarrizko giza eskubideak ukatzen dira herri bat atzerritarrek menderatu, zapaldu eta ustiatzen dutenean; Nazio Batuen Gutunaren aurka doa eta jokabide horrek arriskuan jartzen ditu munduko bakea eta lankidetzak.

2. Herri guztiek dute aske determinatzeko eskubidea; horren arabera ebazten dute askatasunean beren izaera politikoa eta ekonomia, gizartea eta kultura askatasunean garatzeko bidea.
3. Politikan, ekonomian, gizartean edo hezkuntzan trebaturik ez egotea ezin da izan inoiz independentzia atzeratzeko aitzakia.
4. Mendean dauden herriek erabat independente izateko eskubidea bakean eta askatasunean gauzatu dezaten, gelditu egin beharko dira ekintza armatu guztiak edota herrien aurkako neurri zapaltzaile guztiak, eta errespetatu egin beharko da lurralde nazional guztia, osotasunean.
5. Lurralde fideikomiso eta ez-autonomoetan, eta artean independentzia lortu ez duten gainerako lurraldeetan, berehala hartu beharko dira neurriak lurralde horietako herriei botere guztiak aldatzeko, baldintzarik eta murrizketarik gabe, beren borondatearen eta askatasunez adierazitako nahien arabera, arraza, sineskera edo kolorea kontuan hartu gabe, erabateko askatasuna eta independentzia goza dezaten.
6. Herrialde baten batasun nazionala edo lurralde-osotasuna erabat edo zatika apurtzeko saiakerak ez datoz bat Nazio Batuen Gutunaren asmo eta printzipioekin.
7. Estatu guztiek gorde beharko dituzte, zehatz eta zorrotz, berdintasunaren oinarriari buruzko xedapenak, beste estatuen barne-arazoetan ez sartzeari buruzkoak eta herri guztien eskubide subirano eta lurralde-osotasunari buruzkoak, bai Nazio Batuen Gutunekoak, bai Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsaleko xedapenak, bai eta Adierazpen honetakoak ere.

Iturria: Martínez Rueda, F. eta Urquijo, M. (2006): *Materiales para la historia del mundo actual*, Istmo, Madril, II., 300-301.

1947, INDIAKO DESKOLONIZAZIOA ETA BRITAINIAKO GOBERNUAREN JARRERA. C. ATTLEE-REN HITZALDIA LEGEBILTZARREAN (1947KO OTSAILA)

1. Aspaldidanik, *self-governmenten* alde lan egitea izan da Britainiako gobernuen politika Indian. Politika horren arabera, gero eta ardura handiagoa eman zaie indiarrei —berez, eskubidez zegokiena—, eta gaur egun gehienbat indiar funtzionario eta ofizialen eskuetan daude Indiako administrazio zibila eta indar militarrek. Konstituzioari dagokionez, botere politikoaren zati handi bat eskualdatzea arautu zuten Britainiako Legebiltzarrean bozkatu ziren 1919ko eta 1935eko legeek. 1940an, koalizio-gobernuak onartu zuen indiarrek berek egin behar zutela konstituzio berria, erabateko autonomia izango zuen India lortuko bazen; eta 1942ko «eskaintzaren» bitartez, gerra amaitu bezain laster konstituzio berria egingo zuen Biltzar Konstituziogile bat eratzea proposatu zieten.
2. Erregeren gobernuak uste du zuzena izan dela politika hori eta bat egin duela demokraziaren oinarriekin. Boterera heldu zenetik egin ahalak egin ditu horretarantz bideratzeko. Joan den martxoaren 15ean, lehenengo ministroaren adierazpenak zehaztu zuen (Legebiltzarren eta herriaren onespenearekin batera) indiarren herriak berak aukeratu behar zituela etorkizuneko estatutua eta konstituzioa. Gobernuak uste du heldu dela Indiako gobernuaren ardura indiarren eskura pasatzeko unea.
3. Ministerioko misioak, iaz Indiara bidalitakoak, hiru hilabete baino gehiagoan egin zituen bilerak indiar buruzagiekin, Indiako etorkizuneko konstituzioa definitzeko metodorik egokiena zein izango zen eztabaidatzen, botere politikoa ahalik eta azkarren eta istilurik gabe alda dadin eskuz. Misioaren ekimenik gabe ezingo zirela ados jarri ikusi zen unean, misioak berak aurkeztu zituen proposamenak.
4. Proposamen horietan esaten zen Indiako etorkizuneko konstituzioa Biltzar Konstituziogile batek egin behar zuela, eta Biltzar horretan ordezkatuta egon behar zutela India Britainiarreko eta estatu guztietako komunitate eta interes guztiek.
5. Misioa itzuli denean, bitarteko gobernu bat jarri da Delhin, komunitate garrantzitsuenetako buruzagi politikoek osatua; eta botere handia du gaur eguneko konstituzioaren arabera. Indiako gobernuen probintzia guztiek dituzte arduradunak erakunde legegileetan.
6. Atsekabez, Erregeren gobernuak ikusten du oraindik ere desadostasunak daudela Indiako alderdien artean, eta oztopo direla Biltzar Konstituziogileak aurreikusi bezala funtzionatzeko.
7. Erregeren gobernuaren nahia da Konstituzioak (Indiako alde guztiek onarturikoak) ezarritako agintariei ematea ardurak, misioaren planaren arabera. Zoritxarrez, gaur egun ez da garbi ikusten konstituzio hori eta agintari horiek ager

daitezkeenik. Arriskuz beterik dago gaur egungo egoera ziurgabea, eta ezin da betiko luzatu. Erregeren gobernuak garbi adierazi nahi du beharrezko neurriak hartzea dela bere behin betiko asmoa, indiar esku arduratsuetara botereak eskualda daitezen, luze jota 1948ko ekainean.

Iturria: Martínez Rueda, F. eta Urquijo, M. (2006): *Materiales para la historia del mundo actual*, Istmo, Madril, II., 287-289.

1954, ALJERIAKO DESKOLONIZAZIOA ETA FRANTZIAKO GOBERNUAREN JARRERA. F. MITTERRAND BARNE-MINISTROAREN HITZALDIA LEGEBILTZARREAN

Bat-batean, ia leku guztietara zabaldu da zurrumurrua, gerra odoltsua piztu duela Aljeriak.

Marokok eta Tunisiak ere ezagutu zuten bakarkako terrorismoa hirietan eta base-rietan; beharrezkoa al da Aljeriak antzera egitea, eta duela bost urtetik hona herrialde babesleen aurka matxinatzen ari den munduaren katea osatzea? Bada ez! Ez da gertatuko horrelakorik, Aljeria Frantzia baita; izan ere, Aljeriako departamendu guztiak Frantziako Errepublikarenak dira.

Flandesetik hasita Kongoraino, nahiz eta aldeak egon gure legeak indarrean jartzean, toki guztietan ezartzen da legea, eta frantsesa da lege hori; zuek bozkatzeko duzuen legea da; izan ere, Legebiltzar bakarra dago, nazio bakarra, bai itsasoaz haraindiko lurretan, bai Aljeriako departamenduetan edo metropolian.

Horiek dira gure arauak, ez bakarrik Konstituzioak ezartzen dizkigulako, geure borondatez ezarritakoak direlako baizik.

Hemen, inork ez du eskubiderik esateko Errepublikako gobernuak uneren batean ez zuela garbi zein zen bere eginkizuna; izan ere, haren politikaren funtsarekin bat dator izandako jokabidea.

Gaur arratsaldean esan du Kontseiluko presidentek: nola azal liteke beste era batera, bilautasunean oinarritu gabe, arazo frantsesentzat Asian adostu behar izan dugun irtenbidea, ez balitz onartuko batzuek eta besteek definitu, idatzi eta aldarrikatzen ditugun printzipioen arabera jokatu dugula, Frantziaren mendeko lurraldeak babesteko, arestian esan dudak bezala, Flandesetik hasita Kongoraino heltzen diren lurraldeen babeserako?

Horixe da gure egia, gure politikaren ardatza. Horrexegatik ez da kontraesana behar denean Genevan hitz egitea, eta Auresen edo beste edozein tokitan borrokatzea; hori ere beharrezkoa baita aberriaren batasuna apurtu, suntsitu edo erasotzen saiatzen direnean.

Berehalako neurriak hartu dira. Espero dut onartuko didazuela hemen ez zerrendatzea. Baina ez daukat inolako eragozpenik Batzar Nazionalari esateko, barne-saileko batzordean esan nuen bezala, Errepublikako hamasei segurtasun-konpainia eraman direla Aljeriara hiru egunetan; eta horiekin hogeit hamar Aljeriako lurretan dauden era horretako konpainiak.

Hiru egunetan antolatu da dena. Galdera hau egin izan da: ordenari eusteko izan da? Ez horretarako bakarrik. Frantziaren indarra berresteko eta gure borondatea azpimarratzeko ere bai.

Helburua ez zen besterik gabe zapaltzea, kontraeraso militarra egitea lurralde bat berriz konkistatze aldera, inondik inora ere ez baita galdu. Aitzitik, une hartan kezkatuta egon zitezkeen herritarren aurrean, berretsi egin behar zen babesturik egongo zirela edozein unetan eta beti.

Iturria: Martínez Rueda, F. eta Urquijo, M. (2006): *Materiales para la historia del mundo actual*, Istmo, Madril, II., 305-306.

1961, LERROKATU GABEKOEN MUGIMENDUA. BELGRADEKO KONFERENTZIAKO ADIERAZPENA

Lerrokatu gabeko herrialdeetako gobernuburu edo estatuburuak ikusi dute mundu-mailako gatazkak eragiten dituzten krisiak sortzen direla mendekotasunean oinarrituriko ordenatik nazioen arteko lankidetzan oinarrituriko ordenara aldatzeko bidean; hau da, egoera hobetze aldera askatasunean, berdintasunean eta justizia sozialean funtsa duen ordenara aldatzeko prozesuan. Kontuan izanda gizartea aldatzeko prozesuen eta jokabide dinamikoen emaitza, sarritan, lehenagoko indarren eta indar nazionalista sortu berrien arteko gatazka izaten dela; kontuan hartuta, halaber, bake iraunkorra lortuko bada inperialismo-kolonialismoa eta kolonialismo berria nagusi diren mundua eta horien ondorio guztiak desegin behar dituela gatazkak; eta ikusita eta onartuta munduko bakea arriskuan jartzen duten egoera oso larriak daudela gatazkaz josiriko sasoi honetan, Afrikan, Asian, Europan eta Latinoamerikan; era berean, kontuan izanda ezin dela ahaztu potentzia handien arteko lehiak gerra pitz dezakeela munduan... lerrokatu gabeko herrialdeetako buruek ondokoa adierazten dute:

Gaur egun inoiz baino larriagoak izan litezke gerraren ondorioak gizateriarentzat. Bestalde, inoiz ez du izan gizonak eskura gaurkoaren moduko botere indartsurik, gerra baztertzeko nazioarteko harremanetarako tresna politikoen artetik.

Ahultzen ari da inperialismoa. Gutxika-gutxika desagertzen ari dira historiako agertokitik inperio kolonialak eta Asiako, Afrikako eta Latinoamerikako herriak zapaltzeko atzerritarrek izan dituzten bestelako bideak. (...) Amaitzear dago atzerritarrek herriak zapaltzen zituzten garaia, eta horrek herrien arteko bakezko lankidetzaz eskatzen du, independentziaren printzipioetan oinarriturikoa; herrien arteko berdintasuna izateko eta herriek aurrera egin dezaten, ezinbesteko baldintza da eskubide berdinak izatea.

(...)

Adierazitakoa eta bakoitzak bere herriaren borondatea kontuan izanda, Konferentzian parte hartzen ari diren herrialdeetako gobernuek erabat ukatzen dute ezinbestekoak direla gerra edo Gerra Hotza. (...)

13. Konferentziako parte-hartzaileek berretsi egiten dute beren iritzia ondoko puntuei dagokienez:

- a. Nazio guztiek dute batasunerako, autodeterminaziorako eta independentziarako eskubidea, eta eskubide horren arabera erabaki dezakete beren estatutu politikoa eta jarrai dezakete askatasunean garatzen ekonomia, gizartea eta kultura, larderiarik eta eragozpenik gabe.
- b. Herri guztiek erabil ditzakete beren ondasunak eta baliabide naturalak, beren helburuetarako; eskubidea dute nola erabili erabakitzeko, betiere ahaztu gabe

nazioarteko lankidetzak ekonomikoak dituen betebeharrak, guztien onerako eta nazioartearen eskubidean oinarriturik. Ezin dakizkioke inoiz ken herri bati bere bizitzeko baliabideak.

(...)

15. Konferentziako parte-hartzaileek uste dute nahitaez armagabetu behar dela eta horixe dela gizateriak duen eginkizun premiazoena. (...)

(...)

21. Konferentziako parte-hartzaileek uste dute ahaleginak egin behar direla kolonialismoak eta inperialismoak eragindako desoreka ekonomikoa desegiteko. Beharrezko ikusten dute berdintzea bizitza-mailan dagoen gero eta alde handiagoa, ekonomia aurreratua duten herrialde gutxi batzuen eta ez hain aurreratua duten herrialde askoren artekoa, horretarako ekonomia, industria eta nekazaritza azkar garatuz. Konferentziako parte-hartzaileek gomendatzen dute berehala sortzeko eta martxan jartzeko Nazio Batuen Garapenerako kapital funts bat. Gainera, ados jarri dira merkataritza-baldintza justuak eskatzeko herrialde ez hain garatuentzat, eta, bereziki, ahalegin eraikitzaileak egin daitezkeen gorabehera handiegiak desagertzeko premia-premiako gaien merkataritzan eta, era berean, herrialde garatu berrietan merkataritzari eta sarrerei kalte egiten dieten neurri eta jokabide murriztaileak desager daitezkeen. Oro har, eskatzen dute erabil daitezela zientziaren eta teknologiaren iraultzaren emaitzak garapen ekonomikoko arlo guztietan, nazioarteko justizia soziala bizkorrago lor dadin.

22. Herrialde parte-hartzaileek dei egiten diete garatzeko bidean dauden herrialde guztiei elkarrekin lan egin dezaten ekonomian eta merkataritzan, ekonomiaren arloan aurre egiteko alde batetik presio-politikari eta, bestetik, herrialde industrialetako bloke ekonomikoek egin ditzaketan kalteei.

(...)

24. Herrialde parte-hartzaileek funtsezkotzat hartzen dute Nazio Batuen Batzar Nagusiak, Gutuna berraztertuz, irtenbide bat aurkitzea Segurtasun Kontseiluko eta Kontseilu Ekonomiko eta Sozialeko kideen kopurua handitzeari; horrela bateratu ahal izango dira, batetik, Batzar Nagusiko bi erakunde hain garrantzitsuen egitura eta lana, eta, bestetik, erakundearen beharrianak eta Nazio Batuen kide kopuru handitua.

(...)

27. Konferentzian parte hartzen ari diren herrialdeek uste dute Alemaniaren arazoa ez dela eskualdeko arazoa beste barik, baizik eta eragin erabakigarria izan deza-keela nazioarteko harremanek izan dezaketean norabidean.

Kezkaturik daude Alemaniako eta Berlingo egoera larritu duten gertaeren aurrean, eta herrialde parte-hartzaileek dei egiten diete kaltetutako alde guztiei, ez dezaten jo indarkeriara, eta ez dezaten erabili indarkeria mehatxu gisa Alemaniako gatazkaren edo Berlingo arazoaren konponbidean. (...)

Iturria: Martínez Rueda, F. eta Urquijo, M. (2006): *Materiales para la historia del mundo actual*, Istmo, Madril, II., 272-276.

OINARRIZKO BIBLIOGRAFIA

- Arroyo, F. (1984): *Subdesarrollo y Tercer Mundo*, Cincel, Madril. Bairoch, P. (1986): *El Tercer Mundo en la encrucijada*, Alianza, Madril. Barbé, E. (2007): *Relaciones Internacionales*, Tecnos, Madril, 3. argit.
- Benz, W. eta Graml, H. (1982): *El siglo XX. Problemas mundiales entre los dos bloques de poder*, Siglo XXI, Madril.
- Betts, R. (1998): *Decolonization*, Routledge, Londres. Brunel, S. (2000): *El subdesarrollo*, Mensajero, Bilbo.
- Campos Serrano, A. (2000): «La aparición de los estados africanos en el sistema internacional: la descolonización de Africa», in F. J. Peñas, (argit.), *África en el sistema internacional*, Catarata, Madril, 15-49.
- Chamberlain, M.E. (1997): *La descolonización. La caída de los imperios europeos*. Ariel, Bartzelona.
- Duara, P. (argit.) (2004): *Decolonization: perspectives from now and then*, Routledge, Londres.
- Freund, B. (1998): *The making of Contemporary Africa: The Development of African Society since 1800*, Rienner, Boulder.
- Fieldhouse, D.K. (1987, 4. argit.): *Los imperios coloniales desde el siglo XVIII*, Siglo XXI, Madril.
- Grimal, H. (1989): *Historia de las descolonizaciones del siglo XX*, IEPALA, Madril.
- Hargreaves, J.D. (1996): *Decolonization in Africa*, Longman, Londres.
- Lundestad, G. (2005): *East, West, North, South. Major Developments in International Relations since 1945*, 5. argit., Sage publications, Londres.
- Martínez Carreras, J.U. (1987): *Historia de la descolonización (1919-1996). Las independencias de África y Asia*, Istmo, Madril.
- Sánchez Cervello, J. (1997): *Descolonización y surgimiento del Tercer Mundo*, Hipòtesi, Bartzelona.
- Shipway, M. (2008): *Decolonization and its impact. A comparative approach to the end of the colonial empires*, Blackwell, Malden.
- Springhall, J. (2001): *Decolonization since 1945*, Palgrave, New York.